

KAUNO TECHNOLOGIJOS UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ, HUMANITARINIŲ MOKSLŲ IR MENŲ FAKULTETAS

Ligita Kazlauskienė

**PILIEČIŲ DALYVAVIMAS SPRENDIMŲ PRIĖMIMO PROCESĖ:
PAGĖGIŲ SAVIVALDYBĖS ATVEJIS**

Baigiamasis magistro projektas

Vadovas
Doc. Gintaras Žilinskas

KAUNAS, 2017

KAUNO TECHNOLOGIJOS UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ, HUMANITARINIŲ MOKSLŲ IR MENŲ FAKULTETAS

**PILIEČIŲ DALYVAVIMAS SPRENDIMŲ PRIĖMIMO PROCESĖ:
PAGĖGIŲ SAVIVALDYBĖS ATVEJIS**

Baigiamasis magistro projektas

Viešoji politika (kodas 621L22008)

Vadovas

Doc. Gintaras Žilinskas

Recenzentas

Doc. Rūta Petrauskienė

Projektą atliko

Ligita Kazlauskienė

KAUNAS, 2017

KAUNO TECHNOLOGIJOS UNIVERSITETAS

Socialinių, humanitarinių mokslų ir menų

(Fakultetas)

Ligita Kazlauskienė

(Studento vardas, pavardė)

Viešoji politika, SMTV-4/3

(Studijų programa, kursas)

Baigiamojo projekto „Piliečių dalyvavimas sprendimų priėmimo procese: Pagėgių savivaldybės atvejis“

AKADEMINIO SAŽININGUMO DEKLARACIJA

20 17 m. sausio 9 d.

Kaunas

Patvirtinu, kad mano, **Ligitos Kazlauskienės**, baigiamasis projektas tema „Piliečių dalyvavimas sprendimų priėmimo procese: Pagėgių savivaldybės atvejis“ yra parašytas visiškai savarankiškai ir visi pateikti duomenys ar tyrimų rezultatai yra teisingi ir gauti sąžiningai. Šiame darbe nei viena dalis nėra plagijuota nuo jokių spausdintinių ar internetinių šaltinių, visos kitų šaltinių tiesioginės ir netiesioginės citatos nurodytos literatūros nuorodose. Įstatymų nenumatytų piniginių sumų už šį darbą niekam nesu mokėjęs.

Aš suprantu, kad išaiškėjus nesąžiningumo faktui, man bus taikomos nuobaudos, remiantis Kauno technologijos universitete galiojančia tvarka.

(vardą ir pavardę įrašyti ranka)

(parašas)

Kazlauskienė, Ligita. *Citizen Participation in the Decision Making Process: Case of Pagėgiai Municipality*: Master's thesis in Political Science / supervisor assoc. Gintaras Žilinskas. The Faculty of Social Sciences, Arts and Humanities, Kaunas University of Technology.

Research area and field: Citizen Participation in the Decision Making Process: Case of Pagėgiai Municipality

Key words: citizen participation, decision making process, local government.

Kaunas, 2017. 61 p.

SUMMARY

Applying the various citizens' participation in decision making forms and influencing local government institutions I various decision making stages, when only identification peoples interest, and later when solutions are prepared and the stages of consideration or ultimately to the adoption and monitoring of their implementation here re various problems. The main aim for this project is to analyze citizen participation in decision making process – theoretical and practical opportunities in Pagėgiai municipality. Citizen participation in the decision making process gives the necessary information establishing priorities, solving problems, developing programs and making decisions. Citizen participation in the decision making process is essential for the local government, therefore the main attention is set on the local level, peoples' involvement in decision making process in the context of local government. Citizen participation in the decision making process encourages dialog between citizens and the local government, and improves local governments transparency, and accountability, thus creating condition for effective governance. Citizens, while seeing their real contribution to the decision making process, and the positive benefits from these decisions to the local community, as well as personally – are interested and will continue to actively participate in the decision making process. The desire to change and improve daily lives is the main reason of getting involved in the decision making, so it has to be facilitated and given all the possibilities for achieving. The project is divided into three sections. In the first part - the scientific analysis of sources in order to review the participation of citizens in decision making process, the concept, the importance, the forms ad theories. The second part of the project is for legal documents for the citizens in the decisions making process, the regulations in Lithuania. This part of the project analyzes the legislation that is regulating the public participation. The third part describes a quantitative research and

analysis for a qualitative research (structured interview). During the research on the participation of the citizens in decision making process in Pagėgiai municipality are obtained. The project ends with conclusions and recommendations. In the project these methods were used: analysis of scientific literature, analysis of legal documents, survey, interview, statistic analysis. With the help of analyzing legal documents of citizen participation in municipality decision making process of regulation was analyzed, a secondary statistical analysis revealed the scale, of how citizens are involved in municipality decision making. With the help of the survey method it was investigated what is the citizens approach to participation in decision making in Pagėgiai municipality, and structured interviews with Pagėgiai municipality council members were held, municipality authorities and experts, data was collected from local politicians and civil servants – for the approach of citizen in the decision making process. Even though technically the process is regulated, but there are two main factors that hinder the implementation. It is the passive approach of the citizens and information inefficiency.

TURINYS

LENTELĖS	7
PAVEIKSLAI	8
ĮVADAS.....	9
1. PILIEČIŲ DALYVAVIMO SPRENDIMŲ PRIĖMIMO PROCESĖ TEORINIAI ASPEKTAI...	12
1.1. Piliečių dalyvavimo sprendimų priėmimo procese samprata	12
1.2. Piliečių dalyvavimo sprendimų priėmimo procese formos	17
1.3. Dalyvavimo kanalai: elektroninė valdžia ir žiniasklaida	22
1.4. Piliečių dalyvavimo sprendimų priėmimo procese teorijos	24
1.4.1. Tinklo teorijos svarba sprendimų priėmimo procese	24
1.4.2. Suinteresuotųjų veikėjų teorija, jos taikymas.....	25
1.4.3. Socialinio kapitalo teorija	26
1.4.4. Piliečių dalyvavimas sprendimų priėmimo pagal politinės demokratijos teoriją	27
2. PILIEČIŲ DALYVAVIMAS PRIIMANT SPRENDIMUS LIETUVOJE.....	28
2.1. Teisinis piliečių dalyvavimo reglamentavimas Lietuvoje	28
2.2. Piliečių dalyvavimas sprendimų priėmimo procese Lietuvos savivaldybėse	34
3. PILIEČIŲ DALYVAVIMAS PRIIMANT SPRENDIMUS PAGĖGIŲ SAVIVALDYBĖJE.....	36
3.1. Tyrimo metodika	36
3.2. Piliečių apklausos analizė	38
3.2.1. Piliečių dalyvavimo priimant sprendimus svarba ir nauda	38
3.2.2. Piliečių dalyvavimas sprendimų priėmimo procese Pagėgių savivaldybės savivaldoje	43
3.2.3. Piliečių galimybių dalyvauti sprendimų priėmimo procese tobulinimas	47
IŠVADOS	52
REKOMENDACIJOS	53
LITERATŪROS IR KITŲ INFORMACIJOS ŠALTINIŲ SĄRAŠAS.....	54
PRIEDAI	

LENTELĖS

1 lentelė. Piliečių dalyvavimo apibrėžimai.

2 lentelė. Piliečių dalyvavimo priimant sprendimus privalumai.

3 lentelė. Piliečių dalyvavimo sprendimų priėmimo procese tipologija (pagal IAP2, 2015).

4 lentelė. Kokybiniame tyrime dalyvavę ekspertai.

5 lentelė. Demografinės charakteristikos.

6 lentelė. Kodėl piliečių dalyvavimas naudingas patiems piliečiams.

7 lentelė. Piliečių dalyvavimo nauda.

8 lentelė. Su piliečių dalyvavimu susijusių veiksnių įvertinimas.

9 lentelė. Informacijos apie savivaldybės veiklą ir priimamus sprendimus šaltiniai.

10 lentelė. Priežastys, kodėl gyventojai nepakankamai aktyviai dalyvauja vietos viešųjų reikalų sprendime.

11 lentelė. Metodai siekiant įtraukti piliečius į sprendimų priėmimo procesą.

12 lentelė. Būdai, kuriais teko dalyvauti vietos reikalų sprendime.

13 lentelė. Piliečiams svarbios savivaldybės veiklos sritys.

PAVEIKSLAI

1 paveikslas. Piliečių dalyvavimo nauda vietos valdžios institucijoms.

2 paveikslas. Kuriose savivaldybės veiklos srityse būtų naudingas aktyvus gyventojų dalyvavimas priimant sprendimus.

IVADAS

Temos aktualumas. Piliečių dalyvavimas sprendimų priėmimo procese yra pilietinės visuomenės išraiška. Piliečių dalyvavimas traktuojamas kaip procesas, elgsena, paslaugų teikimo forma ar net fenomenas (Raipa, Petukienė, 2009, p. 55).

Piliečių dalyvavimas sprendimų priėmimo procese suteikia informacijos reikalingos nustatant prioritetus, sprendžiant problemas, kuriant programas, priimant sprendimus. Piliečių dalyvavimas priimant sprendimus yra labai aktualus vietos savivaldai. Nes būtent savivaldybės yra valdžios institucijos esančios arčiausiai piliečių, o jų pagrindinė užduotis yra tarnauti piliečiams. Kad priimi sprendimai būtų efektyvesni, būtina bendradarbiauti, tartis, išklaudyti – kitaip tariant, įtraukti piliečius į sprendimų priėmimo procesą. Tarp vietos valdžios ir piliečių turi vykti nuolatinis dialogas. Piliečių dalyvavimas tarsi įpareigoja valdžios atstovus bei politikus priimti efektyvius sprendimus, nes būtent patys piliečiai susiduria su sprendžiamais klausimais kasdieniniame gyvenime ir geriausiai žino ko reikia kad jis gerėtų. Žinoma, vis dar reikia tobulinti piliečių įtraukimo į sprendimų priėmimo procesus teisinę ir praktinę bazes, nes nuo to kiek ir kaip piliečiai dalyvauja sprendimo parengimo ir priėmimo procese, priklauso sprendimų realizacijos efektyvumas. Piliečių įtraukimas į visuomeninę veiklą yra vienas iš būdų pagerinti sprendimus ir suteikti visuomenei efektyvesnę naudą. Pastarajame dešimtmetyje svarbų vaidmenį viešajame valdyme atlieka nevyriausybinės organizacijos (NVO), kurios aktyviai skleidžia savo idėjas bei stengiasi gerinti vietos gyvenimo socialines sąlygas. NVO tankus tinklas valstybėje liudija ir apie stiprią pilietinę visuomenę, kurioje į organizacijas susivieniję piliečiai tampa tarpine grandimi tarp pavienio žmogaus ir valdžios institucijų: tik taip individai gali apsaugoti nuo visiško pajungimo valstybei, aiškiai išsakyti savo interesus bei reikalauti, kad priimant sprendimus valstybės pareigūnai atsižvelgtų ir į piliečių nuomonę (VRM, 2006). Pilietinis aktyvumas ir iniciatyva dalyvaujant sprendimų priėmimo procese vietos savivaldoje turėtų tapti ne tik vietos valdžios, bet ir pačių gyventojų prioritetu. Nes tai instrumentas, kurio pagalba būtų efektyviai sprendžiami svarbiausi vietos gyventojų klausimai.

Piliečių įtraukimas į sprendimų priėmimo procesą tampa vis aktualesnis, juolab kad pastarieji ir patys nebėra tokie pasyvūs kaip anksčiau. Priešingai – jie vis aktyviau prisideda prie inovacijų kūrimo ir tobulinimo.

Šiuolaikinis pilietis yra pakankamai išprusęs, žinantis ko nori ir reiklus, todėl nepakanka vien pažinti jo poreikius – būtina užmegzti su juo dialogą ir sukurti abiem pusėms priimtina bei naudingą vertės pasiūlymą, kad priimti sprendimai tenkintų abi puses.

Mokslinė problema. Nepaisant mokslinių tyrimų apie piliečių dalyvavimą sprendimų priėmimo procese, jų rezultatai skirtingose tiriamose srityse yra fragmentiški, dažnai priklausantys nuo skirtingų metodų būdų. Užsienio autoriai (Rowe, 2005; Bovaird, Loffler, 2003; Walker, 1997) nagrinėję bendrą piliečių dalyvavimą viešajame valdyme nustatė teigiamą ryšį tarp piliečių dalyvavimo ir priimtų sprendimų efektyvumo. Tačiau mokslininkai skirtingai nagrinėja tiek veiksnius, lemiančius piliečių dalyvavimą priimant sprendimus, tiek tarpinius kintamuosius sąlygojančius valdžios institucijų norą bendradarbiauti, tiek pačių sąsajų kryptingumą. Taikant įvairias piliečių dalyvavimo sprendimų priėmimo procese formas ir įtakojant savivaldybių institucijų veiklą įvairiose sprendimų priėmimo stadijose, kai dar tik identifikuojami gyventojų interesai jų nuomonė, o ir vėliau, kai sprendimai ruošiami ir yra svarstymo stadijoje, ar galiausiai juos priimant ir kontroliuojant jų vykdymą, susiduriama su įvairiomis problemomis. Vietinės valdžios abejingumas piliečių įtraukimui į sprendimų priėmimo procesą, pačios bendruomenės neaktyvumas, teorinių, praktinių žinių ir įgūdžių trūkumas, kuriant naujus piliečių ir vietinės valdžios sąveikos modelius, paskatino atidžiau pažvelgti į šią temą ir išsiaiškinti, kaip aktyviai ir kokiomis formomis vietos bendruomenė dalyvauja sprendimų priėmimo procese Pagėgių savivaldybėje.

Tyrimo objektas – piliečių dalyvavimas sprendimų priėmimo procese.

Projekto tikslas – ištirti Pagėgių savivaldybės gyventojų dalyvavimą sprendimų priėmimo procese.

Projekto uždaviniai:

1. Išanalizuoti piliečių dalyvavimo sprendimų priėmimo procese sampratą ir modelius, teorijas.
2. Atskleisti piliečių dalyvavimo priimant sprendimus vietos savivaldos institucijose veiksnius ir galimybes.
3. Ištirti piliečių dalyvavimą sprendimų priėmimo procese Pagėgių savivaldybėje mastą, būdus ir veiksnius bei identifikuoti su tuo susijusias problemas.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros analizė, teisinių dokumentų analizė, apklausa, interviu, statistinė analizė. Pasitelkus teisinių dokumentų analizę ištirtas teisinis piliečių dalyvavimo savivaldybės sprendimų priėmimo procese reglamentavimas, o antrinės statistinių duomenų analizės pagalba atskleistas piliečių įsitraukimo į savivaldybės sprendimų priėmimą mastas. Taikant apklausos metodą ištirtas piliečių požiūris į dalyvavimą priimant sprendimus Pagėgių savivaldybėje, o struktūruotų interviu su Pagėgių savivaldybės tarybos nariais, savivaldybės institucijų ir seniūnijų specialistais metu surinkti duomenys apie vietos politikų bei tarnautojų požiūrį į vietos piliečių dalyvavimą sprendimų priėmimo procese. Surinktų duomenų analizei pritaikyti aprašomosios statistikos metodai.

Projekto struktūra. Darbą sudaro trys pagrindinės dalys su priedais. Pirmojoje dalyje yra supažindinama su piliečių dalyvavimo sprendimų priėmimo procese svarba, analizuojamos piliečių dalyvavimo formos, galimybės, dalyvavimo kanalai ir teorinės dalyvavimo priegios. Antroje dalyje supažindinama su teisiniu piliečių dalyvavimo reglamentavimu Lietuvos vietos savivaldoje, įvairių tyrimų, kurie atliekami norint nustatyti piliečių dalyvavimą sprendimų priėmimo, rezultatais. Trečioje dalyje analizuojama kiekybinio ir kokybinio tyrimų metu surinkta informacija. Tiriami jų metu gauti respondentų atsakymai apie piliečių dalyvavimą sprendimų priėmimo procese Pagėgių savivaldybėje.

Pabaigoje pateikiamos išvados, pastebėjimai bei rekomendacijos.

Projektą sudaro 61 puslapis, 13 lentelių, 2 paveikslai, 2 priedai. Panaudota 46 mokslinės literatūros šaltiniai ir 7 teisės aktai ir duomenų šaltiniai.

1. PILIEČIŲ DALYVAVIMO SPRENDIMŲ PRIĖMIMO PROCESĖ TEORINIAI ASPEKTAI

Demokratija neapsiriboja visuomenės narių gebėjimu išrinkti valstybės lyderius, kuriems patikėtas valstybės valdymas bei sprendimų priėmimas. Demokratija visų pirma yra piliečių aktyvus dalyvavimas valstybės valdyme. Šiame skyriuje aptariama, kas tai yra dalyvavimas, kokie yra skirtingų mokslininkų požiūriai į dalyvavimą sprendimų priėmimo procese, kokios yra piliečių dalyvavimo galimybės bei formos, kaip piliečių dalyvavimas sprendimų priėmimo yra reglamentuojamas teisės aktuose, dokumentuose. Taip pat šioje dalyje apžvelgiamos teorinės prieigos susijusios su piliečių dalyvavimu sprendimų priėmimo procese.

1.1 Piliečių dalyvavimo sprendimų priėmimo procese samprata

Nagrinėjant piliečių dalyvavimą sprendimų priėmimo procese, reikia susipažinti su svarbiausiais terminais. 1 lentelėje pateikiami užsienio autorių apibrėžimai apie piliečių dalyvavimą, pagrindinius dalyvavimo bruožus.

1 lentelė. Piliečių dalyvavimo apibrėžimai

Šaltinis	Piliečių dalyvavimo apibrėžimas
Walker, G. B., (1997, p.277)	Suinteresuotos piliečių bendruomenės ir atsakingų už atitinkamus sprendimus institucijų bendravimas prieš priimant sprendimus.
Kaase, M., Marsh, A., (1979, p. 42)	Tai piliečių veikla skirta tiesiogiai ar netiesiogiai veikti politinius sprendimus įvairiuose politinės sistemos lygiuose.
Rowe (2005), (cit. iš Stasiukynas, 2010, p. 105).	„plačiąja prasme piliečių dalyvavimą galima apibrėžti kaip procesą, kurio metu piliečiai, oficialiai neišrinkti arba nepaskirti priimti sprendimus, kartu su oficialiais asmenimis dalyvauja [...] priimant sprendimus, susijusius su aktualiais klausimais ar viešąja politika, kuri turi įtakos jų interesams“.

Autoriai pabrėžia bendradarbiavimo tarp valdžios ir piliečių, pastarųjų įtraukimo į sprendimų priėmimo procesą svarbą.

Vienas iš pilietinės visuomenės rodiklių yra aktyvus piliečių dalyvavimas. Tai nėra naujas reiškinys, tačiau piliečių dalyvavimo sprendžiant visuomenei svarbias problemas tendencijos siejamos su naujuoju viešuoju valdymu. Raipa (2011) teigė, jog būtent naujasis viešasis valdymas skatina piliečių grupių ir

valdžios institucijų bendradarbiavimą bei partnerystę, į rezultatus orientuotą valdymą. „Piliečių dalyvavimas – tai procesas, kurio metu įvairios visuomeninės organizacijos aktyviai dalyvauja užmezgant ryšį su vietos valdžios institucijomis sprendžiant visuomenei rūpimus klausimus.“ (Marcinkevičiūtė, Petrauskienė, 2008, p. 103).

„Piliečių dalyvavimas yra lemiamas demokratinio politinio proceso dalis, o bet kurios demokratinės šalies išbandymas yra kaip ji skatina ir reaguoja į piliečių reikalavimus.“ (Riekašius, 2011, p. 8).

Įvairiuose dokumentuose bei rekomendacijose piliečių dalyvavimui valstybės valdyje ir visuomeniniame gyvenime skiriama daug dėmesio. Piliečių dalyvavimas įvardijamas kaip vienas svarbiausių pilietinės visuomenės kūrimo ir stiprinimo garantas (Raipa, Buškevičiūtė, 2011, p. 27). „Piliečių, jų grupių įsitraukimas į kasdienį viešosios politikos kūrimą – viena svarbiausių centrinės ir vietos valdžios institucijų efektyvios veiklos sąlygų, užtikrinančių racionalių ir efektyvių sprendimų priėmimą.“ (Raipa, Buškevičiūtė, 2011, p. 27).

„Sąvoka *dalyvavimas* apskritai reiškia teigiamą dalyką: kad kažkas bendradarbiauja, dirba kartu su grupe ar žmogumi, kad pasiektų bendrą tikslą.“ (Tijūnaitienė, 2009, p. 26). Skirtingų autorių vartojamos sąvokos *dalyvavimas* (angl. *participation*) ir *į(si)traukimas* (angl. *involvement*) visgi reiškia tą patį procesą, kurio metu piliečiai bendrauja tarpusavyje, keičiasi informacija, daro įtaką konkrečių sprendimų priėmimui. Piliečių dalyvavimas yra „vienas esminių kiekvienos demokratinės valstybės veiklos efektyvumo užtikrinimo kriterijų.“ (Raipa, Buškevičiūtė, 2011, p. 27).

Piliečių įtraukimo į dalyvavimą priežastys gali būti įvairios. Raipa ir Buškevičiūtė (2011) įvardija politines, socialines ir ekonomines priežastis, susijusias su sparčiais pokyčiais visuomenės gyvenime, su bendruomenės narių lūkesčiais. Šie autoriai teigia, kad dalyvavimo priežastis lemia valdžios institucijų darbuotojų, savivaldos institucijų požiūris į piliečių interesus, valstybės tarnautojų noras ir gebėjimas komunikuoti su piliečiais, teikti informaciją apie valdžios institucijų veiklą.

Piliečių dalyvavimas sprendimų priėmimo procese skatina dialogą tarp visuomenės ir vietos valdžios, turi įtakos vietos valdžios institucijų veiklos skaidrumui bei atskaitomybei, tokiu būdu sukuria sąlygas efektyviam valdymui. „Šiandieninis viešojo valdymo raidos etapas kelia itin didelius reikalavimus viešosios politikos sprendimų rengimo ir įgyvendinimo dalyviams, tiesiogiai atsakingiems už sprendimų kokybę, įvairiomis partnerystės formomis susietais su sprendimų rezultatų kokybe suinteresuotais vartotojais, klientais, piliečiais kaip sprendimų proceso dalyviais.“ (Raipa, Buškevičiūtė, 2011, p. 27). Piliečių aktyvus dalyvavimas yra garantas, kad į jų nuomonę daugiau ar mažiau bus atsižvelgta priimant politinius sprendimus, sprendžiant tam tikro regiono problemas. Dalyvavimas padeda nustatyti pilietinės

visuomenės poreikius ir prioritetus, sudaro galimybę gauti reikiamos informacijos geriausiam sprendimui priimti, be to, suteikia galimybę paaiškinti visuomenei reikalo esmę, kai būtina priimti nepopuliarų ar sudėtingą sprendimą. Institucijų darbuotojai (tarnautojai) turi galimybę pademonstruoti, kad jie išmano savo darbą, atlieka jį atsakingai, tarnauja piliečiams. Dvorak (2008) teigimu, toks piliečių ir valstybės tarnautojų bendradarbiavimas netgi gali paskatinti bendruomenės kūrybingumą ir leidžia panaudoti piliečių išmintį bei gabumus, ugdo pasitikėjimą, gali padėti valstybės tarnautojams spręsti konfliktus, suteikia galimybę koreguoti ir tobulinti programas, užtikrina visuomenės paramą, nes žmonėms patinka, kai klausiami jų nuomonės svarbiais klausimais, kai jie gali jaustis reikšmingais.

Bovaird ir Loffler (2003) teigia, kad pagrindinis efektyvių sprendimų elementas yra piliečių įtraukimas. Autorių nuomone, pagrindiniai piliečių dalyvavimo sprendimų procese privalumai yra sprendimų priėmimo kokybė bei atskaitomybė, skaidrumas ir gyventojų pasitikėjimas. „Glaudus valdžios ir piliečių bendradarbiavimas sukuria visuomenėje atvirumo atmosferą, abipusę pagarbą ir pasitikėjimą, todėl kartais net ir nelabai populiarūs valdžios sprendimai priimami palankiai.“ (Paliulis, Chlivickas, Pabedinskaitė, 2004). Piliečių noras aktyviai dalyvauti priimant sprendimus rodo esant brandžią ir atsakingą visuomenę. Kiekviena sritis (švietimas, transporto paslaugos ir pan.) turi rūpėti ne tik vietos valdžios atstovams, bet pirmiausia patiems piliečiams. Tad, siekiant, kad sprendimas būtų efektyvus reikia, kad jį pripažintų pirmiausia tie, kuriems jis skirtas. Taigi vietinės valdžios atstovai turi pašalinti visus barjerus, kurie atbaidytų visuomenę nuo aktyvaus domėjimosi vietos reikalais ir būti prieinami visiems piliečiams. Žinoma, ir patys piliečiai turėtų rodyti iniciatyvą priimant sprendimus, kurie įtakoja jų gyvenimą. Piliečių pasyvumą kartais lemia informacijos bei patyrimo stoka.

Sprendimų įgyvendinimo efektyvumas yra kur kas didesnis kai piliečiai dalyvauja ne tik sprendimo vykdyme, bet ir parengimo bei priėmimo procese. Todėl norint, kad sprendimas būtų pripažintas reikia pasiūlyti gyventojams patiems dalyvauti jo priėmimo procese. „Piliečių dalyvavimas padeda valdžiai geriau tenkinti piliečių poreikius, o piliečiams suteikia galimybę juos išsakyti.“ (Gineitienė, Domarkas, 2000). Tad galima teigti, kad piliečių dalyvavimo sprendimų priėmimo procese nauda yra abipusė. Piliečių įsitraukimo į sprendimų priėmimo procesą privalumus tiek patiems piliečiams, tiek valdžios institucijoms apžvelgė Raipa, Buškevičiūtė (2011) (2 lentelė).

2 lentelė. Piliečių dalyvavimo priimant sprendimus privalumai

Privalumai piliečiams	Privalumai valdžios institucijoms
• Bendradarbiavimas ugdo abipusį	• Bendradarbiavimas ugdo abipusį

<p>pasitikėjimą.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Padeda įtikinti valdžią priimti piliečiams naudingus sprendimus. • Skatina piliečius aktyviai dalyvauti visuomenės gyvenime. • Leidžia geriau suvokti sunkumus, su kuriais susiduria valdžia priimdama sprendimus. • Piliečiai jaučiasi svarbūs, atsakingi už priimtus sprendimus, jų vykdymą. • Piliečiai iš dalies gali kontroliuoti politikos procesą. 	<p>pasitikėjimą.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Padeda nustatyti visuomenės poreikius, gauti informacijos geriausiam sprendimui priimti. • Padeda gauti piliečių paramą dėl priimto sprendimo. • Mažina piliečių priešišumą dėl nepopuliaraus sprendimo. • Leidžia valstybės tarnautojams parodyti piliečiams savo darbo išmanymą bei svarbą. • Pagerėja politikos formavimas ir sprendimų įgyvendinimas.
--	--

Šaltinis: sudaryta remiantis Raipa, Buškevičiūtė (2011).

Apžvelgus piliečių dalyvavimo sprendimų priėmimo procese privalumus, išskiriama keletas mokslinėje literatūroje dažnai minimų būdų, kuriais, siekiant abipusės naudos, valdžios institucijos gali skatinti piliečių dalyvavimą:

- tinkamas, piliečiams prieinamas ir suprantamas informavimas apie esamas problemas, jų sprendimo būdus bei galimybes;
- susirinkimų ir viešų svarstymų, diskusijų organizavimas;
- piliečiams suteikiama galimybė stebėti posėdžius;
- nuolatinė bendradarbiavimo su piliečiais galimybių ir formų paieška.

Kita vertus, piliečių dalyvavimas sprendimų priėmimo procese jį iš dalies apsunkina. Pasak Marcinkevičiūtės, Petrauskienės (2008, p. 104), visuomenės poreikių ir prioritetų išsiaiškinimas reikalauja didelių laiko sąnaudų, be to „neįmanoma priimti sprendimų, kurie tenkintų absoliučiai visus piliečius“. Autorės išvelgia ir dar vieną neigiamą aspektą, „kuris kyla įtraukiant piliečius į valdymo procesus, yra padidėjusios trumpalaikės išlaidos“ (Marcinkevičiūtė, Petrauskienė (2008, p. 104 – 105). Tačiau, autoriai nagrinėję piliečių dalyvavimą privalumų išvelgia kur kas daugiau ir pabrėžia jo būtinybę bei svarbą demokratinėi valstybei.

Piliečiams įsitraukti į sprendimų priėmimo procesus lengviausia savivaldos lygmenyje. Čia piliečiams paprasčiau bendrauti su institucijų tarnautojais, o vietos savivaldos lygmenyje priimami sprendimai tiesiogiai įtakoja žmonių gyvenimą. Aktyviai dalyvaudami jie gali užkirsti kelią netinkamiems vietos institucijų tarnautojų sprendimams. Kitaip tariant, „piliečių dalyvavimas skatina juos būti aktyviais

visuomenės nariais, išsakant savo nuomonę, poreikiu, o tai suteikia valdžios struktūroms papildomos informacijos reikiamiems sprendimams priimti“ ((Raipa, Buškevičiūtė, 2011, p. 28).

Savivaldybės tarybos nariai – tie patys vietos bendruomenės atstovai, renkami vietos gyventojų, kuriuos sieja bendri poreikiai ir interesai, tokie kaip užtikrinti bendrų viešų reikalų tvarkymą, gerinti gyvenimo kokybę, užtikrinti kokybišką viešųjų paslaugų teikimą. Jie taip pat prisideda prie aktyvesnio piliečių dalyvavimo sprendžiant vietos problemas, tarnauja vietos bendruomenei tenkindama jos poreikius.

Tam tikslui vietos valdžia turėtų turėti aiškią strategiją, kaip įtraukti piliečius į valdymą, kaip su jais bendradarbiauti. „Piliečiai privalo turėti pakankamas ir lygias galimybes sužinoti ir pareikšti, koks sprendimas svarstomu klausimu geriausiai atitiktų jo interesus; (...) kiekvienas pilietis privalo būti tikras, kad jo nuomonė bus laikoma lygiaverte kitų piliečių nuomonėms lemiamu sprendimų priėmimo tarpsniu“ (Raipa, Buškevičiūtė, 2011, p. 28). Tokiu atveju, patys gyventojai, dalyvaudami valdymo procese nejaustų priešiško priimamiems sprendimams, taip padėdami vietos valdžiai. Piliečiai turi suvokti savo pareigas, teises ir galimybes. Tam svarbu, kad būtų efektyvi visuomenės informavimo priemonių sistema, užtikrinanti informacijos apie savivaldybės veiklą, jos planus, sprendimus teikimą. Piliečiams svarbi galimybė konsultuotis su vietos valdžios institucijų tarnautojais galimybė.

Taigi, apžvelgus visus minėtus kriterijus piliečių dalyvavimas sprendimų priėmimo procese yra naudingas tiek patiems piliečiams, tiek sprendimus priimančioms valdžios atstovams. Sunku nustatyti tikslius dalyvavimo kokybę įtakojančius veiksnius. Kiekvienu atveju vertinant dalyvavimo kokybę, reikėtų analizuoti visumą veiksnių, lemiančių dalyvavimo formą, būdą, sąlygas, sprendimą ir pan. Kiekvienas dalyvavimo atvejis yra individualus. Kartais sprendimui priimti reikia išklausti kuo daugiau nuomonių, įtraukti kuo daugiau asmenų, tačiau šis procesas taip pat turi būti ne beribis (Vidaus Reikalų Ministerija, 2010). Kiekybė ne visada yra kokybė. Sunku iš anksto nustatyti ir dalyvaujančiųjų sprendimo procese indėlį, nes kartais ir iš pažiūros aiškiam sprendimui įtakos turi visai naujai išsakytas piliečių požiūris. Žmonėms svarbu, kad rezultatas tenkintų, o į siūlymus būtų atsižvelgta ir jie įvertinti. Tai skatina norą aktyviau dalyvauti sprendimų priėmimo procese, sprendžiant problemas ateityje. Piliečiai nori matyti realų savo indėlį į sprendimų priėmimą, jų teikiamą naudą visuomenei ir sau. Pagrindinis veiksnys skatinantis piliečius aktyviai dalyvauti sprendimų priėmimo procese yra noras keisti. Tam turi būti sudaromos palankios sąlygos, kurias apžvelgsiu tolimesniuose skyriuose.

Galima išskirti svarbiausias piliečių dalyvavimo funkcijas: jis padeda užtikrinti vyriausybinių institucijų reagavimą ir atskaitomybę piliečiams; sukuria sąlygas žmonėms ir grupėms daryti įtaką

sprendimams, kurie veikia juos tuo pat metu stiprindamas jų kompetenciją bei gebėjimą tai daryti; teikia demokratinėi sistemai stabilumo (Petukienė, Tijūnaitienė, Raipa, 2007, p. 87- 90).

Anot Bernotienės (2010), piliečių dalyvavimo sprendimų priėmimo procese svarbą ir esmę galima geriausiai atspindi šie principai:

- Piliečių dalyvavimas yra paremtas nuostata, kad jie turi teisę pareikšti savo nuomonę priimant sprendimus, kurie juos vienaip ar kitaip liečia, ir į jų nuomonę įsiklausoma priimant sprendimus.
- Piliečių dalyvavimu siekiama įtraukti į sprendimų priėmimo procesą visus visuomenės narius, kuriems priimamas sprendimas daro įtaką.
- Piliečių dalyvavimu siekiama, kad jiems būtų suteikta informacija susijusi su sprendimo priėmimu bei informacija apie jų įnašą į priimtą sprendimą.

Apibendrinant, piliečių dalyvavimas sprendimų priėmimo procese yra sąmoningos pilietinės visuomenės rodiklis. Dalyvavimas skatina piliečių ir vietos valdžios bendradarbiavimą, užtikrina vietos valdžios institucijų skaidrumą, atskaitomybę, sprendimai tampa efektyvesni. Noras pagerinti gyvenimo kokybę, noras keisti yra pagrindiniai piliečių dalyvavimo katalizatoriai. Remiantis anksčiau išvardintais principais galima teigti, kad piliečiai turi teisę pareikšti savo nuomonę, atspindinčią daugumos interesus, o valdžios atstovai privalo į pateiktus pasiūlymus atsižvelgti. Gyventojams turi būti suteikiama informacija apie sprendimo priėmimo rezultatus. Pats piliečių dalyvavimas yra sudėtingas procesas, kuris apima piliečių į(si)traukimą į sprendimų priėmimo procesą įvairiais aspektais.

1.2. Piliečių dalyvavimo sprendimų priėmimo procese formos

Demokratinėje visuomenėje esama daug piliečių dalyvavimo sprendimų priėmimo procese formų. Skirtingi autoriai jas klasifikuoja įvairiai. Pavyzdžiui, D. Shand ir M. Arnberg dalyvavimą siūlo klasifikuoti į informavimą, konsultavimąsi, partnerystę, delegavimą ir kontrolę (Riekašius, Stumbraitė – Vilkišienė, 2016, p. 139). Tarptautinė visuomenės dalyvavimo asociacija (angl. *International Association for Public Participation*) (2015) išskiria penkis piliečių dalyvavimo tipus (3 lentelė), remdamasi tuo, koks yra dalyvavimo tikslas ir kas pažadama visuomenei.

3lentelė. Piliečių dalyvavimo sprendimų priėmimo procese tipologija (pagal IAP2, 2015)

Dalyvavimo tipas (forma)	Dalyvavimo tikslas
Dalyvavimas informuojant	Piliečiams pateikiama objektyvi informacija apie problemą,

	apie alternatyvas ir galimus sprendimus.
Dalyvavimas konsultuojantis	Piliečiams pateikiama informacija, siekiama grįžtamojo ryšio, kaip jie suprato ir įvertino alternatyvas bei sprendimus, parodoma kaip jų indėlis paveikė sprendimą.
Dalyvavimas įtraukiant	Siekiama užmegzti glaudų ryšį su piliečiais, įvertinami piliečių lūkesčiai, jų problemos ir siekiai svarstomi ir parodoma kaip tai paveikė atitinkamus sprendimus.
Dalyvavimas bendradarbiaujant	Siekiama bendradarbiauti su piliečiais, tartis kiekvienu sprendimo aspektu, įtraukti piliečius į sprendimų formulavimą bei generavimą. Priimant sprendimus įsiklausoma ir vadovaujama piliečių patarimais, rekomendacijomis.
Dalyvavimas įgalinant	Priėmimo sprendimas perduodamas tiesiogiai piliečiams. Stengiamasi įgyvendinti tai, ką jie nuspręs.

Šaltinis: sudaryta remiantis IAP2, 2015.

Demokratija tai ne tik piliečių dalyvavimas rinkimuose, ji apima ir tiesioginį piliečių sprendimų priėmimo procese dalyvavimą. Milbrath (1981, p. 18) išskiria dešimt dalyvavimo sprendimų priėmimo procese lygių:

1. Vadovavimas politinei ar administracinei įstaigai;
2. Siekimas vadovauti politinei ar administracinei įstaigai;
3. Priklausymas politinei organizacijai, aktyvus įsijungimas į jos veiklą;
4. Priklausymas kvazi-politinei organizacijai, aktyvi narystė;
5. Dalyvavimas viešuose mitinguose, demonstracijose ir t. t.;
6. Priklausymas politinei organizacijai (pasyvi narystė);
7. Pasyvi narystė kvazi-politinėje organizacijoje;
8. Dalyvavimas neoficialiose politinėse diskusijose;
9. Domėjimasis politika;
10. Balsavimas rinkimuose.

Žemiausiu dalyvavimo lygiu sprendimų priėmimo procese laikomas balsavimas per rinkimus, o aukščiausiu – vadovavimas politinei ar administracinei įstaigai.

Krupavičius, Lukošaitis (2004) teigia, jog nagrinėjant Lietuvos politinį dalyvavimą yra teisingiausia pasirinkti S. H. Barnes ir M. Kaase pateiktą piliečių dalyvavimo suskirstymą į konvencines ir nekonvencines dalyvavimo formas. Šį skirstymą plačiai aprašė ir Riekašius (2011).

Prie konvencinių dalyvavimo formų pirmiausia turėtume priskirti balsavimą rinkimuose ir referendumuose. Tai gana svarbi dalyvavimo sprendimų priėmimo procese forma, nes dalyvaujant rinkimuose piliečiai turi galimybę kontroliuoti tuos, kurie priima sprendimus – juos rinkti, suteikti jiems tam tikrus įgaliojimus. Visgi balsavimas rinkimuose priskiriamas prie mažiausiai veiksmingų piliečių dalyvavimo sprendimų priėmimo procese formų, nes šiam procesui daromas piliečių poveikis nėra tiesioginis. Be to, rinkimuose iš esmės balsuojama už gana plačias programas, o ne už konkrečius veiksmus įgyvendinant vieną ar kitą sprendimą (Riekašius, 2011, p. 12).

Į balsavimą referendumuose žiūrima taip pat gana kritiškai. Ragauskas (2005, p. 55 - 81) teigia, kad nors šis dalyvavimas užtikrina atstumo tarp valdžios ir tautos sumažinimą bei priimamų įstatymų legitimumą, vis tik referendumu sprendimai yra priimami retai dėl didelių išlaidų. Jis taip pat pastebi, kad piliečiai, dažnai neturi kompetencijos nuspręsti, taip pat yra didelė tikimybė, kad per referendumus pasireikš blogosios žmonių intencijos, o priimti sprendimai kartais atspindi ne piliečių išreikštą nuomonę vienu ar kitu klausimu, bet pilietinį neaktyvumą.

Kur kas efektyvesnė konvencinė dalyvavimo forma yra piliečių dalyvavimas rinkiminėse kampanijose. Ji reikalauja iš piliečių didesnio aktyvumo, iniciatyvos, skatina glaudesnę bendradarbiavimą su būsimais valdžios atstovais, o tai jau daro įtaką atsakomybei už sprendimus, kurie bus priimami. Palyginus su balsavimu, naudojamas stipresnis ir labiau tiesioginis spaudimas politiniam elitui (Riekašius, 2011, p. 14). Tačiau šioje veikloje dalyvauja mažesnis piliečių skaičius nei balsavime.

Piliečių dalyvavimas bendruomeninėje veikloje - tai viena efektyvesnių piliečių dalyvavimo sprendimų priėmimo procese formų. Nes, pasak Riekašiaus (2011, p. 15), čia „piliečiai patys nustato problemų darbotvarkę, priimančiųjų sprendimus įtakos metodus bei poveikio laiką“. „Šiuo būdu sprendžiamos įvairiausios socialinės ir bendruomeninės problemos: pradedant gatvių ir mokyklų sutvarkymu ir baigiant aplinkos apsauga. Bendruomeninės veiklos forma perkelia dalyvavimo kontrolę visuomenei ir padidina piliečių įtaką politiniam procesui.“ (Riekašius, 2011, p. 15). Dauguma tokių organizacijų yra tarpininkai tarp piliečio ir valdžios institucijų. Bendruomeninių organizacijų dėka piliečiai gali įsitraukti ir aktyviau dalyvauti problemų svarstyme ir sprendime. Bendruomeninės veiklos forma perkelia dalyvavimo kontrolę visuomenei ir padidina piliečių įtaką politiniam procesui (Riekašius,

2011, p. 15). Tačiau, dėl nestruktūruotos bendruomeninės veiklos prigimties, sunku pamatuoti dalyvavimo lygį.

Kalbant apie konvencinio dalyvavimo formas reiktų išskirti ir piliečių kontaktus su pareigūnais. Ši dalyvavimo forma reikalauja piliečių iniciatyvos (jei su pareigūnu susitinka ne grupė asmenų). Nors susitikimo laiką ir vietą dažniausiai apsprendžia pareigūnas, apie tai kokie klausimai ir problemos bus sprendžiami susitikimo metus nusprendžia pats pilietis (piliečiai).

Rinkiminės ir politinės aukos – konvencinė piliečių dalyvavimo forma kelianti daug problemų dėl savo skaidrumo, nes dažnai nėra aišku kokie piliečiai ir kokių tikslų vedami parėmė vieną ar kitą partiją, politiką. Sunku nustatyti koks realus piliečių poveikis sprendimų priėmimui nes „net ir didžiulės paaukotos lėšos gali neduoti laukto efekto, jei tie politikai ar politinės partijos, kurias rėmėte per rinkimus, pralaimi“ (Riekašius, 2011, p. 16)

Kalbant apie konvencines piliečių dalyvavimo formas, kaip vieną iš didesnių poveikį sprendimų priėmimo procese reiktų išskirti priklausymą politinei partijai.

„Priklausymas politinei partijai ilgą laiką buvo vienas iš realiausių būdų piliečiui įtakoti priimamus sprendimus, nes būtent partijos tradiciškai yra viena iš centrinių organizacijų siejančių piliečius ir valstybę. [...] Be to, partijos stimuliuoja platesnį piliečių įsitraukimą, bandydamos mobilizuoti piliečius ir padidinti jų susidomėjimą politiniais reikalais“ (Riekašius, 2011, p. 16).

Politinės partijos yra vienos svarbiausių organizacijų galinčių keisti institucinę tvarką demokratinėse valstybėse. Jos gali įtakoti piliečių dalyvavimą ir iniciatyvas, sukurdamos tam galimybes arba jas blokuodama (Scarow, 1999, p.342).

„Piliečio dalyvavimas politinės partijos, asociacijos, bendrijos veikloje yra labai reikšminga dalyvavimo sprendimų priėmimo procese išraiška, nes įvairiais tikslais ar interesais susivieniję į didesnes bendrijas piliečiai tiesiogiai gali lemti įvykius. Tai ypač pasakytina apie dalyvavimą politinės partijos veikloje, kurios pagrindinis tikslas – politinė valdžia, nes piliečiai per politines partijas gali daryti įtaką palankių bendruomenei sprendimų priėmimui.“ (LR Vidaus Reikalų ministerija, 2013, p. 19).

Greta konvencinio piliečių dalyvavimo reiktų išskirti ir XX amžiaus 7 – 8 dešimtmečiuose išpopuliarėjusį nekonvencinį dalyvavimą, kuris dar kartais įvardijamas kaip „dalyvavimo revoliucija“. Nekonvencinio piliečių dalyvavimo formos gali būti įvairios: protestai, boikotai, streikai, demonstracijos ir kt. „Kartais pabrėžiama, jog labai aktyvus nekonvencinis politinis dalyvavimas rodo ryškią visuomenės krizę.“ (Jasiulevičienė, 1999, p. 71). Tačiau, Riekašius (2011, p. 17) teigia, jog remiantis fundamentaliais demokratiniais principais, dažnai toks dalyvavimo būdas garantuoja atskiriems piliečiams ar jų grupėms

galimybę įtakoti politinės valdžios sprendimus. Pasak Dalton (1996, p. 61), siekiant naudoti įgyvendinant savo tikslus, piliečiai sąmoningai planuoja protestus, pasitelkia žiniasklaidos priemones siekdami viešai išsakyti savo reikalavimus ir taip įtakoti sprendimų priėmėjus.

Gineitienė, Domarkas (2000) teigia, kad demokratinėse valstybėse nekonvencinių dalyvavimo formų piliečiai dažnai griebiasi tuomet, kai įstatymais reglamentuojamas visuomenės dalyvavimas yra neveiksmingas: „nors piliečiai kalba apie problemas, siūlo jų sprendimų būdus, bet valdžia ne visada klausia visuomenės nuomonės. Tokiu atveju visuomenei tenka prisiimti daugiau atsakomybės ir imtis neformalių poveikio valdžiai būdų“.

Rašydamos apie piliečių dalyvavimo formas Marcinkevičiūtė, Petrauskienė (2008, p. 104) išskiria dvi pagrindines grupes:

- 1) tiesioginis dalyvavimas – dalyvavimas vietos gyventojų apklausose, susitikimuose, rinkimuose, skundu, prašymų ar peticijų pateikimas ir pan.);
- 2) netiesioginis dalyvavimas – piliečių nuomonės išsakymas per masines informavimo priemones, nuomonių apklausas ir pan.).

Kalbant apie piliečių dalyvavimo sprendimų priėmimo procese formas savivaldybės lygmeniu, reiktų paminėti dar keletą. Stračinskienė (2005, p. 8 - 9) išskiria dar keletą piliečių dalyvavimo priimančių sprendimus formų, kurios papildo anksčiau paminėtus atvejus. Viena jų – gyventojų forumai, veikiantys narystės principu arba gali būti atviri. Gyventojų forumai gali teikti rekomendacijas savivaldybių tarybų komitetams arba net dalyvauti sprendimų priėmimo procese. Pagal savo pobūdį gyventojų forumai gali būti klasifikuojami, pvz., besinaudojančiųjų viešojo transporto paslaugomis forumas, kur aptariamos problemos susijusios su šios paslaugos teikimu, kokybe, tobulinimu ir pan. Atitinkamai pagal forumo problematiką jam gali būti priskiriami savivaldybės tarnautojai, taip pat jie gali bendradarbiauti su savivaldybės tarybos nariais, atsakingais už atitinkamų sprendimų rengimą ar priėmimą.

Autorė kaip piliečių dalyvavimo sprendimų priėmimo procese formą įvardija pasitenkinimo tyrimus. Jie gali būti vykdomi reguliariai arba vienkartiniai, atliekami paštu, lankantis pas gyventojus namuose ir pan. Tyrimais aiškinamasi ar gyventojus tenkina teikiamos paslaugos, jų kokybė, ko pasekoje imamasi atitinkamų veiksnių problemoms šalinti. Pasitenkinimo tyrimai pagal savo pobūdį gali apimti visus savivaldybės gyventojus arba tik tam tikrą gyventojų grupę.

Be jau paminėtų piliečių dalyvavimo sprendimų priėmimo procese formų, egzistuoja ir tokios, kurios sudaro sąlygas pasireikšti tam tikroms interesų grupėms. Prie tokių grupių gali būti priskiriamos jaunimo reikalų tarybos. Tai organizacijos veikiančios savivaldybėje, į kurias jauni žmonės renka savo

atstovus. Jaunimo taryboms pirmininkauja vienas iš jų tarpo kartu su savivaldybės tarybos nariu, atsakingu už jaunimo reikalus, arba su savivaldybės jaunimo reikalų koordinatoriumi. Tarybose aptariami jauniems žmonėms aktualūs klausimai, problemos, rengiami ir įgyvendinami projektai, kurie dažnai bent jau iš dalies finansuojami iš savivaldybės biudžeto.

Piliečiams artimiausia valdžios ir administracinė institucija yra savivaldybė, tad, kalbant apie piliečių dalyvavimo sprendimų priėmimo procese formas, tikslinga apžvelgti kokiais principais pagrįsta jos veikla, kaip reglamentuojamas piliečių dalyvavimas ir jo formos sprendimų priėmimo procese. Apie tai, kaip piliečių dalyvavimas sprendimų priėmimo procese reglamentuojamas Lietuvos teisės aktuose plačiau bus rašoma antroje darbo dalyje.

Apibendrinant, piliečių dalyvavimas sprendimų priėmimo procese gali pasireikšti daugybe formų, kurios suteikia galimybę aktyviems, savo ir visuomenės gyvenimo gerove bei kokybe besirūpinantiems piliečiams rinktis vieną ar keletą iš jų. Visuomenėje veikiančios įvairios organizacijos yra tarpininkai tarp piliečių ir valdžios institucijų. Piliečiai turi teisę ir galimybes susipažinti su šių institucijų tarnautojų darbu, pačių institucijų veikla, priimamais sprendimais, išreikšti savo valią, gauti atsakymus į jiems rūpimus klausimus. Vietos valdžios institucijos privalo sudaryti sąlygas piliečiams dalyvauti rengiant sprendimų projektus, organizuojant susirinkimus, apklausas, skatinti kitas piliečių iniciatyvas.

1.3. Dalyvavimo kanalai: elektroninė valdžia ir žiniasklaida

Šiame skyriuje glaustai aptariamas informacinių technologijų ir žiniasklaidos vaidmuo bei svarba piliečių dalyvavimo atžvilgiu. Atskleidžiama, kokia yra elektroninės valdžios nauda ir trūkumai, tobulinimo galimybės, žiniasklaidos dėka turima dalyvavimo pasirinkimų gausa ir visuomenės informavimo galimybės.

Garuckas, Kaziliūnas (2008, p. 69) teigia, jog viešųjų e. paslaugų sąvoka palyginti nauja, nes valdžios ir piliečių bendradarbiavimas elektroninėje erdvėje prasidėjo tik paskutiniaisiais XX amžiaus dešimtmečiais.

Anot Petrauskienės, Žilinsko (2013, p. 50), viena iš svarbiausių piliečių dalyvavimo priemonių šiuolaikinėse demokratinėse valstybėse yra informacinės komunikacinės technologijos (IKT), kurios siejamos su e. balsavimo, e. dalyvavimo galimybių plėtra. Taikant IKT piliečiai turi daugiau galimybių išsakyti savo lūkesčius, poreikius, interesus, pareikšti nuomonę valdžios atstovams, taip pat gali lengviau rasti jiems aktualią informaciją.

Pasak Butkevičienės, Rutkauskienės (2008, p. 70) nors „dabartiniu laikotarpiu valdžios institucijos dažniausiai teikia informacinio pobūdžio paslaugas (...), e. paslaugos gali būti traktuojamos kaip valdžios sąveiką su nutolusių regionų gyventojais ir įmonėmis gerinantis veiksnys“.

Domarkas (2010, p. 155) išskiria tris pagrindines elektroninio dalyvavimo formas:

- E. paslaugų teikimas (piliečiams, verslo ir pelno nesiekiančioms organizacijoms teikiamos paslaugos;
- E. valdymas ir administravimas (tarpinstitucinis bendradarbiavimas, politikos formavimo bei įgyvendinimo būdai);
- Elektroninė demokratija (internetinis balsavimas, apklausos, konsultacijos su piliečiais).

Elektroninis valdymas atlieka svarbų vaidmenį įtraukiant piliečius į sprendimų priėmimo procesą. Domarkas (2010, p. 158) pateikia e. valdžios poveikio rodiklius, kuriuose galima išžvelgti akivaizdžią e. valdžios teikiamą naudą:

- Inovacijos teikiant paslaugas;
- Greitesnis ir efektyvesnis paslaugų teikimas;
- Didesnis paslaugų teikimo lankstumas;
- Glaudesnis ir betarpiškesnis institucijų ir piliečių bendradarbiavimas;
- Didesnis piliečių įtraukimas;
- Didesnis piliečių įgalinimas.

Autorius ypač akcentuoja e. valdžios naudą šiuolaikiniam piliečiui, kurio užimtumas dažnai apriboja kitokias dalyvavimo formas, o e. valdymas gali palengvinti ir pagreitinti dalyvavimo procesą, atveria daugiau galimybių piliečių dalyvavimui.

Gebėjimas efektyviai išnaudoti IKT galimybes įtraukiant piliečius svarbus tiek socialiniu, tiek politiniu požiūriu. Tai svarbi savivaldybių vidaus administravimo tobulinimo priemonė, nes skatina piliečius aktyviau įsitraukti į viešojo valdymo procesus, tokius kaip sprendimų priėmimas, taip pat gerina paslaugų kokybę, institucijų darbo bei sprendimų priėmimo skaidrumą. „Kiekviena savivaldybė privalo turėti savo internetinę svetainę, kurioje būtų nuolat atnaujinama piliečiams reikalinga informacija. Joje piliečiams turi būti sudaroma galimybė išsakyti nuomonę įvairiais klausimais“ elektroninio valdymo svarbą pabrėžia Petrauskienė (2005, p. 72).

Kalbant apie piliečių dalyvavimą sprendimų priėmimo procese nemažiau svarbus vaidmuo atitenka ir žiniasklaidai. Anot Juraitės, Jasnauskaitės (2011, p. 77), žiniasklaida, kaip vienas svarbiausių informacijos šaltinių, yra demokratijos garantas, užtikrinantis „visuomenės informavimą apie jai svarbius politinius,

socialinius, ekonominius įvykius, atstovaujantis piliečių interesams ir formuojantis visuomenės nuomonę bei kontroliuojantis valdžios institucijų veiksmus“. Autorės teigia, kad „žiniasklaidos galia pasiekti plačiąją visuomenę suteikia galimybę politikams tapti labiau matomiems ir priartėti prie savo rinkėjų, o rinkėjams jaustis politikos dalyviais ir jos stebėtojais. (...) Žiniasklaida piliečiams dažnai tampa vienu svarbiausių informacijos šaltinių apie valdžios sprendimus“ (Juraitė, Jasnauskaitė, 2011, p. 77-78).

Tačiau labai svarbu piliečiams gebėti ne tik pasirinkti tinkamiausią žiniasklaidos priemonę, bet ir gebėti atsirinkti informaciją, ją vertinti, nes ne visada gaunama informacija yra teisinga ir atitinka tikrovę. Atlikus tyrimą apie žiniasklaidos poveikį piliečių dalyvavimui Juraitė, Jasnauskaitė (2011, p. 82) teigia, jog „labai trūksta kokybiškos informacijos, kuri leistų žmonėms susipažinti su rinkimuose dalyvaujančiais politikais, valdžios svarstomais visuomenei aktualiais klausimais ir priimamais sprendimais“. Tai gali iššaukti atvirkštinę piliečių reakciją – pasyvumą, nusivylimą valdžios atstovais, nenorą dalyvauti sprendimų priėmimo procese.

Galima teigti, kad nors žiniasklaida suteikia informacijos apie galimybes piliečiams dalyvauti politiniame ir visuomeniniame gyvenime, apie valdžios institucijas, jų veiklą, priimamus sprendimus, nereikėtų priimti visos gaunamos informacijos kaip teisingos.

1.4. Piliečių dalyvavimo sprendimų priėmimo procese teorijos

1.4.1. Tinklo teorijos svarba sprendimų priėmimo procese

Tinklo teorija, tai valdymo perspektyva, kai dėmesys sutelkiamas ne į pavienių piliečių dalyvavimą sprendimų priėmimo procese, o į tai, kad suinteresuotieji veikėjai negali pasiekti gerų rezultatų be kitų veikėjų. Tai įtakoja sudėtingą sprendimų priėmimo procesą, kurio metu susiduria įvairių suinteresuotųjų tikslai. Tinklo tikslas nėra susikoncentravimas į pavienius piliečius, o labiau jų apjungimas į tinklą. Arganov (2001, p. 295-326) teigia, kad tinklo metodas įgalina analizuoti ir tinkamai organizuoti sprendimų priėmimo procesą, tuo pačiu pabrėždamas institucinį valdymo sudėtingumą.

Tinklai susidaro savaime arba yra steigiami aplink tam tikras problemas, programas, išteklius, bet, nepaisant to, labai dažnai perkopia priežastis dėl kurių buvo įsteigti. Tinklo požiūriu veikėjai dažniausiai yra organizacijos ar tų organizacijų dalys, nes jos dažniausiai kontroliuoja išteklius, turi patirties veikti.

Klijn (2003, p. 35) teigia, jog tinklų egzistavimo dėka yra tobulinama teisinė bazė, taisyklės, kurie formuojasi savaime per piliečių dalyvavimą. Taisyklės nustato prieigą prie tinklo, galinčius įsitraukti ir

sąveikauti veikėjus, nustato veiksmus, kurie gali būti naudingi arba už kuriuos bus taikomos sankcijos. Nors tinklo taisyklės leidžia prognozuoti suinteresuotų veikėjų veiksmus, išlieka galimybė, jog veikėjai gali nesilaikyti taisyklių, jas sulaužyti.

Tinklai atveria platesnes galimybes ne tik bendradarbiavimui ir mokymuisi, bet ir palengvina sprendimų priėmimo procesą. Tačiau tai nereiškia, kad piliečių dalyvavimas sprendimų priėmimo procese per tinklus yra lengvas, kas teigtina ir apie patį sprendimų priėmimą. Susitarimas dėl sprendimų turi būti priimtinas daugeliui suinteresuotųjų veikėjų, kurie kiekvienas turi savo tikslų bei lūkesčių. Priimant sprendimus ieškoma kompromisų, kurių pasiekti suinteresuotiems veikėjams dažnai būna sunku dėl naudos paskirstymo, atsakomybės. Pasak Arganov (2001, p. 295 – 326), dėl šios per sąveiką kylančios konfrontacijos yra būtinas tinklų valdymas, vadyba. Be tinklo valdymo sprendimų priėmimas pagal tinklo teoriją nėra įmanomas. Pasak autoriaus, atitinkamos institucijos suteikia interesų grupėms teisinę bazę, kad veikėjai galėtų bendrai siekti savo tikslų priimant sprendimus.

1.4.2. Suinteresuotųjų veikėjų teorija, jos taikymas

Suinteresuotųjų veikėjų teorija yra sukoncentruota į santykius ir vertybes organizacijos valdyme, kuri, pasak Donaldson (1995, p. 65), daug tiksliau apibrėžia organizacijos elgseną, didesnę dėmesį skirdama santykiams su interesų grupėmis, t. y. suinteresuotais veikėjais.

Organizacijos suinteresuotųjų veikėjų koncepcija buvo suformuluota dar 1963 m. Stanfordo tyrimų instituto mokslininkų. Nuo tada ši koncepcija buvo plačiai taikoma strateginiam planavimui. Prie suinteresuotųjų veikėjų koncepcijos vystymosi prisidėjo ir sistemų teorijos šalininkai, ko pasekoje, buvo parengta organizacinių sistemų interesų grupių analizės metodologija. Organizacijos socialinės atsakomybės suinteresuotųjų veikėjų koncepcija buvo naudinga, nes pasireiškė kaip priemonė, padedanti į valdymą bei sprendimų priėmimo procesą įtraukti netradicines, iki tol dar neanalizuotas grupes. Organizacijos teorijoje suinteresuotųjų veikėjų (*stakeholder*) terminas buvo vartojamas apibūdinti grupėms, asmenims, kurie, siekdami savo asmeninių tikslų, įtakoja priimamus sprendimus organizacijoje, nuo jų priklauso organizacija, bet jie taip pat yra nuo jos priklausomi.

Suinteresuotųjų veikėjų teorijos pradininkas yra E. Freeman, kurio teigimu, organizacijos turi atstovauti suinteresuotųjų veikėjų interesams. Pasak Freeman (1984, p.46), suinteresuotųjų veikėjų teorija nusako pagrindinį organizacijų veikimo principą – derinti suinteresuotųjų šalių interesus ir siekiamą naudą. Organizacijos veikimą Freeman įvardija kaip visas suinteresuotąsias šalis apjungiantį ir jų interesus

atstovaujantį organą. Jis identifikavo organizacijos ryšius su išorine aplinka, ir teigė, jog ši teorija gali būti pritaikoma priimant sprendimus. Freeman sumodeliavo „interesų grupių žemėlapi“ (*stakeholder mapping*), kuriame pateikė metodą, kaip įvertinti išorės ir vidaus aplinkos suinteresuotųjų veikėjų poveikį juos identifikuojant, analizuojant, tiriant ir vertinant pastarųjų poreikius. Šis būdas padeda organizacijoms lengviau identifikuoti svarbiausius suinteresuotuosius veikėjus. Organizacija suvokiama kaip centras, kurį supa suinteresuotieji asmenys, ji apima ir derina jų interesus, pasitelkdama juos bendro tikslo siekimui.

Shilling (2006, p. 224 – 240) šią teoriją praplečia teigdamas, kad organizacijos ir suinteresuotųjų veikėjų sąveika nėra vienusia santykiai. Jo teigimu, organizacijos ir suinteresuotųjų poveikis vyksta dviem kryptimis ir cikliškai kartojasi. Be to, organizacija ne tik, kad negali pasirinkti veikėjų, su kuriais bendraus, bet ir neturėtų vengti užmegzti kuo glaudesnius ryšius su visais suinteresuotais veikėjais. Tai padeda sumažinti pasipriešinimą priėmus ne ypač populiarių ir visiems priimtina sprendimą. Shilling (2006, 224 – 240) teigia, jog organizacija turėtų stengtis kiek įmanoma suderinti net labai skirtingus suinteresuotųjų veikėjų tikslus, lūkesčius, ji neturėtų suinteresuotaisiais naudotis kaip įrankiu savo tikslams pasiekti. Priešingai, jos paskirtis turėtų būti tokia, kad organizacijos dėka suinteresuotieji pasiekia savo tikslų. Pasak Shilling, interesus privalu derinti juos integruojant.

Suinteresuotųjų veikėjų teoriją savo moksliniuose darbuose aptarė ir Nwankwo S., Vinten G., Podelskis K., Jusčius V. ir kt. Visi jie pritaria, kad sėkmingam valdymui būtina sąlyga yra atsižvelgimas į visų suinteresuotųjų veikėjų interesus. Tik tai garantuoja organizacijos sėkmę. Būtina apjungti visų suinteresuotųjų lūkesčius, juos integruoti. Suinteresuotųjų veikėjų teorija būtent to ir siekia – kiek įmanoma patenkinti visų interesus.

1.4.3. Socialinio kapitalo teorija

Socialinio kapitalo teorija grindžiama piliečių dalyvavimu, įgalinančiu kolektyviai siekti bendro gėrio. Pats terminas „socialinis kapitalas“ vartojamas jau gana seniai, apie 100 metų. Socialinio kapitalo koncepcija akcentuodamas piliečių dalyvavimo svarbą dar 1916 m. pasirinko Hanifan (Petukienė, Tijūnaitienė, Raipa, 2007, p. 90). Pasak šių autorių, „socialinio kapitalo teorija teigia, kad dalyvavimas nepolitiniame kontekste yra svarbus politinių institucijų veiklos kokybę determinuojantis veiksnys, ir paaiškina politinio dalyvavimo galimybes“. Ši teorija plačiai nagrinėjama todėl, kad „socialinis kapitalas vis dar yra plačiausiai naudojamas pagrindas sprendžiant dalyvavimo problemas, kitaip sakant, pats dalyvavimas yra socialinis kapitalas“ (Petukienė, Tijūnaitienė, Raipa, 2007, p. 88). Socialinis kapitalas

apibrėžiamas kaip motyvas, galintis skatinti piliečius dalyvauti sprendimų priėmimo procese. Minėti autoriai pateikia Black ir Hugies modelius, pagal kuriuos galima klasifikuoti socialinį kapitalą:

- 1) Socialinis dalyvavimas, tai neoficialus piliečių įsipareigojimas kitiems bendruomenės nariams dėl abipusės gerovės;
- 2) Piliečių dalyvavimas, tai piliečių įsipareigojimas paremti visuomenės gerovę dalyvaujant sprendimų priėmimo procese tiek asmeniškai, tiek veikiant kartu;
- 3) Įsitraukimas į organizacijas (ne pelno) ir savanorišką darbą;
- 4) Bendradarbiavimas su kitokio pobūdžio organizacijomis.

Socialinis kapitalas gali egzistuoti tik ten, kur yra žmonių santykių tinklai, o piliečių dalyvavimas yra jo varomoji jėga. „Socialinis kapitalas pats gali padėti įveikti socialines problemas ir sumažinti įtampą tarp įvairių sudedamųjų grupių bendruomenėje, galbūt suteikiant prieinamą išteklių tinklą ir galbūt per tarpasmeninių kontaktų naudingą poveikį“ (Petukienė, Tijūnaitienė, Raipa, 2007, p. 90). Socialinio kapitalo teorija patvirtina piliečių dalyvavimo sprendimų priėmimo procese svarbą.

1.4.4. Piliečių dalyvavimas sprendimų priėmime pagal politinės demokratijos teoriją

Vienas svarbiausių demokratijos rodiklių yra į sprendimų priėmimo procesą įtraukti piliečiai. Dalyvavimo demokratijos teorija akcentuoja piliečių dalyvavimo svarbą, kaip gyvybiškai būtina valdžios stabilumo garantą. „*Tokia demokratija – ne tik rinkinys taisyklių, procedūrų ar institucinių rėmų, ir negali būti „sumažinta“ iki tam tikro rūšies konkurencijos tarp partijų, nors tai ir yra svarbu. Greičiau tai procesas, kuriuo piliečiai labiau stiprina savo galimybes kontroliuoti sprendimus, svarbius jų gyvenimams, ir tokia demokratija taip pat dar yra kuriama.*“ (Gaventa, 2007, p. 10, cit. Petukienė, Tijūnaitienė, Raipa, 2007, p. 93). Petukienė, Tijūnaitienė, Raipa (2007, p. 92) cituodami Gaventa (2007) teigia, jog „demokratija pasireiškia kaip sprendimų priėmimo metodas ir kaip politinių institucijų grupė, kuri įgyvendina skirtingu mastu tam tikrus demokratijos principus“. Remdamiesi Gaventa minėti autoriai įvardijo pačios demokratijos principus. Pasak Petukienė, Tijūnaitienė, Raipa (2007, p. 92) „demokratija tuo pačiu metu yra militaristinės jėgos kalba, neoliberalių rinkų jėga, politinės partijos, socialiniai judėjimai ir nevyriausybinių organizacijos“. Kitaip tariant, visi komponentai turintys įtakos sprendimų priėmimo procesui.

Be dalyvavimo demokratijos reiktų paminėti ir atstovaujамąją demokratiją, kurią jos šalininkai (pvz. Sisk) įvardija kaip geriausia ir vienintele praktine demokratijos forma. Tačiau, pasak Petukienė,

Tijūnaitienė, Raipa (2007, p. 93), „vis gausesnė empiriniai tyrimai skirtingose šalyse, kurie gilinais į tiesiogines demokratijos apraiškas atskirose dalyvavimo veiklose, antrina kompromisui, kai atstovaujamoji demokratija reikalauja ir yra sustiprinama dalyvavimo demokratijos“.

Politinės demokratijos teorijos sustiprina ir praplečia piliečių dalyvavimo sprendimų priėmimo procese galimybes, formas. Taip pat jas galima vadinti vienu iš būdų kaip įtraukti piliečius į sprendimų priėmimo procesą.

II. PILIEČIŲ DALYVAVIMAS PRIIMANT SPRENDIMUS LIETUVOJE

Šioje projekto dalyje apžvelgiama kaip piliečių dalyvavimo sprendimų priėmimo procese galimybės apibrėžiamos teisės aktuose. Lietuvos Respublikoje šias galimybes garantuoja tarptautiniai ir Lietuvos Respublikos teisės aktai. Taip pat nagrinėjama studija apie piliečių dalyvavimą Lietuvos savivaldybių sprendimų priėmimo, kurią 2010 metais atliko LR Vidaus reikalų ministerija.

2.2. Teisinis piliečių dalyvavimo reglamentavimas Lietuvoje

1985 m. Europos Taryba priėmė Europos vietos savivaldos chartiją, kurioje pabrėžiama vietos savivaldos svarba įgyvendinant piliečių teisę dalyvauti aktualių vietos bendruomenei sprendimų priėmimo procese. Šį dokumentą pasirašė Europos Tarybos valstybės narės „atsižvelgdamos į tai, kad piliečių teisė dalyvauti tvarkant viešuosius reikalus – vienas iš demokratijos principų, kuriuos pripažįsta visos valstybės, Europos Tarybos valstybės narės, įsitikinusios, kad ši teisė tiesiogiai gali būti įgyvendinama būtent per vietos valdžios institucijas“ (Europos vietos savivaldos chartija, 1999, p.1). Europos vietos savivaldos chartijos 3 straipsnis numato, jog „vietinės valdžios organai įstatymų nustatytoje ribose turi teisę ir gebėjimą tvarkyti ir valdyti pagrindinę viešųjų reikalų dalį, už tai prisiimdamos pilną atsakomybę ir vadovaudamosi vietos gyventojų interesais, (...) neturi daryti įtakos galimybei piliečiams rinktis į susirinkimus, rengti referendumus ar naudoti bet kurią kitą tiesioginę piliečių dalyvavimo formą.“ (Europos vietos savivaldos chartija, 1999, p.1).

Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijoje (2012) numatyta, kad kiekvienas pilietis turi teisę dalyvauti valdant savo šalį, „laisvai rinktis į taikius susirinkimus, taip pat laisvę jungtis kartu su kitais į visų lygių asociacijas, ypač politinėje, profesinėje ir pilietinėje srityse, įskaitant teisę steigti profesines

sąjungas ir stoti į jas ginti savo interesų“ (Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija, 2012, 12 straipsnis).

Tarptautinės sutartys, kurias ratifikavo Lietuvos Respublikos Seimas, pagal Lietuvos Respublikos Konstituciją yra sudedamoji LR teisinės sistemos dalis. Tai reiškia, kad tarptautiniai aktai, kuriuose numatomas piliečių dalyvavimas sprendimų priėmimo procese, yra tiesioginio taikymo ir prilygsta įstatymams. Kalbant apie piliečių dalyvavimą sprendimų priėmime būtina paminėti ir šiuos tarptautinės teisės aktus, reglamentuojančius dalyvavimą sprendimų priėmimo procese:

- Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija;
- Jungtinių Tautų visuotinė žmogaus teisių deklaracija;
- Europos Tarybos ministrų komiteto rekomendacijos (2011): „Dėl piliečių dalyvavimo viešajame vietos gyvenime“, „Dėl piliečių dalyvavimo vietiniame lygmenyje“, „Dėl referendumų ir pilietinių iniciatyvų“.

LR Konstitucijos 33 str. numatoma jog piliečiai turi teisę dalyvauti valdant savo šalį tiek tiesiogiai, tiek per demokratiškai išrinktus atstovus. Tai teisiškai patvirtinamos teorinėje darbo dalyje aprašytos piliečių dalyvavimo sprendimų priėmimo procese formos. LR Konstitucijos. 35 str. Piliečiams laiduojama teisė kritikuoti valstybės įstaigų sprendimus ar juos apskusti. Taip piliečiai gali reaguoti, į jų nuomonę netinkamą valdžios veiklą.

Lietuvos Respublikos Konstitucija numato pagrindinius principus, kurie užtikrina piliečių teisę dalyvauti savivaldybės valdymo procese. LR Konstitucijos 119-124 straipsniuose apibrėžiamas vietos savivaldos sistemos veikimas.

Lietuvoje kaip demokratinėje valstybėje piliečiai taip pat įsitraukia į valstybės valdymą, sprendimų priėmimo procesą, dalyvauja išsakydami savo nuomonę politikos, ekonomikos, įvairiais socialiniais klausimais. Lietuvoje galiojantys pagrindiniai teisės aktai įtvirtinantys piliečių teisę į aktyvų dalyvavimą vietos savivaldoje yra LR Konstitucija ir Vietos savivaldos įstatymas. Šioje dalyje apžvelgiama kaip Lietuvoje piliečiai gali įgyvendinti teisę dalyvauti vietos savivaldos veikloje.

LR Vidaus reikalų ministerija (2010, p. 3) numato, jog tam, kad piliečių dalyvavimas sprendimų priėmimo procese būtų efektyvus ir kokybiškas, turi būti užtikrintos teisinės galimybės, t. y. pats piliečių dalyvavimas sprendimų priėmimo procese turi būti teisiškai reglamentuotas. Piliečių dalyvavimą reglamentuojančių teisės aktų yra nemažai: Lietuvos Respublikos Konstitucija, tarptautinių teisės aktai, įstatymai, poįstatyminiai teisės aktai ir savivaldybių priimami teisės aktai. Pagrindinės piliečių dalyvavimo sprendimų priėmimo procese nuostatos išdėstytos Lietuvos Respublikos Konstitucijoje. LR

Konstitucijoje nustatyti pagrindiniai principai, kurie toliau detalizuojami įstatymuose ir poįstatyminiuose teisės aktuose. Teisės aktuose numatoma ir tai, kad piliečiai turi teisę gauti informaciją apie įvairių valdžios institucijų darbą. Dažniausiai susiduriama su tuo, jog norit gauti tam tikrą, informaciją, reikia pateikti prašymą ir laukti numatytą laiką. Žinoma, reiktų pabrėžti, kad valdžia ir be asmeninio prašymo privalo informuoti visuomenę apie būsimus sprendimus.

Piliečių dalyvavimo galimybės ko gero aiškiausiai yra numatytos LR vietos savivaldos įstatyme (1994), kurio pagrindinės nuostatos formuojamos priartinant ir įtraukiant piliečius prie sprendimų priėmimo procesų, suteikiant jiems daugiau teisių, o kartu ir atsakomybių. Vienas iš principų, kuriais grindžiama vietos savivalda numato gyventojų dalyvavimo galimybes tvarkant viešuosius vietos reikalus. „Savivaldybės institucijos sudaro sąlygas savivaldybės gyventojams tiesiogiai dalyvauti rengiant ir svarstant sprendimų projektus, organizuojant apklausas, susirinkimus, sueigas, viešą peticijų nagrinėjimą, skatina kitas pilietinės iniciatyvos formas“ (4 str.) (LR vietos savivaldos įstatymas, 1994). Šis įstatymas grindžiamas ir veiklos skaidrumo principu: „savivaldybės institucijų ir kitų savivaldybės viešojo administravimo subjektų veikla turi būti aiški ir suprantama savivaldybės gyventojams, kurie tuo domisi, jiems sudaromos sąlygos gauti paaiškinimus, kas ir kodėl daroma“ (4 str.) (LR vietos savivaldos įstatymas, 1994). Taip pat nustatyta, kad „savivaldybės savo veiklą vykdo pagal tarpusavyje suderintus skirtingos trukmės teritorijų, strateginio ir finansinio planavimo dokumentus, į kurių rengimą, svarstymą ir įgyvendinimo priežiūrą (stebėseną, ataskaitų svarstymą) įtraukiami ir savivaldybės gyventojai.“ (LR vietos savivaldos įstatymas, 1994, 4 straipsnis). Vietos savivalda grindžiama ir „viešumo ir reagavimo į savivaldybės gyventojų nuomonę“ principu. „Savivaldybės gyventojai ar jų atstovai turi teisę susipažinti su savivaldybės institucijų sprendimų projektais ir priimtais sprendimais, gauti viešus ir motyvuotus atsakymus į pareikštą nuomonę apie savivaldybės institucijų ir kitų savivaldybės viešojo administravimo subjektų ar atskirų valstybės tarnautojų darbą“ (LR vietos savivaldos įstatymas, 1994, 4 straipsnis).

Tai reiškia, kad savivaldybė turi sudaryti sąlygas gyventojams dalyvauti rengiant sprendimus. Viena iš formų, įgalinančių piliečių dalyvavimą šiame procese, kurią numato vietos savivaldos įstatymas yra vietos gyventojų apklausos. Nors apklausų rezultatai yra tik patariamąjį pobūdžio, į jų rezultatus vis tiek atsižvelgiama rengiant sprendimų projektus. Vietos savivaldos įstatymas numato atrankines apklausas, kurių metu „apklausiami gyventojai turi būti parenkami taip, kad kiekvienas, kuris galėtų būti apklausiamas, turėtų vienodas galimybes patekti tarp apklausiamųjų. Vertinant atrankinių apklausų rezultatus, turi būti nurodomi jų patikimumo duomenys“ (LR vietos savivaldos įstatymas, 1994, 36 straipsnis). Taip pat nurodomos ir tiesioginės apklausos, kuriose piliečiai „dalyvauja asmeniškai, jų

reiškiamos valios kontroliuoti neleidžiama“ (LR vietos savivaldos įstatymas, 1994, 36 straipsnis). Įstatyme numatyta, jog „apklausai gali būti teikiami klausimai, kuriuos savivaldybė sprendžia atlikdama savarankiškas funkcijas“ (LR vietos savivaldos įstatymas, 1994, 37 straipsnis). Tokiu būdu piliečiai gali išreikšti savo nuomonę ruošiant atitinkamus sprendimų projektus. Be to, piliečiai gali ne tik dalyvauti apklausoje, bet ir patys jas inicijuoti norėdami prisidėti prie sprendimų rengimo. Įstatymas numato, kad „šiam tikslui sudaroma iniciatyvinė grupė iš ne mažiau kaip 10 gyventojų, turinčių teisę rinkti savivaldybės tarybą. Grupės atstovas pateikia savivaldybės administracijos direktoriui prašymą įregistruoti iniciatyvinę grupę“ (LR vietos savivaldos įstatymas, 1994, 41 straipsnis). Šiame straipsnyje taip pat numatyta, kad „iniciatyvinė grupė surinkusi reikiamą gyventojų parašų dėl reikalavimo paskelbti apklausą skaičių, iniciatyvinė grupė surašo parašų rinkimo baigiamąjį aktą ir jį kartu su gyventojų reikalavimais perduoda savivaldybės administracijos direktoriui“. Į apklausos rezultatus gali būti atsižvelgiama ruošiant ir priimant atitinkamus sprendimus.

LR vietos savivaldos įstatyme numato, kad savivaldybės tarybos nariai (piliečių išrinkti asmenys) yra atsakingi rinkėjams. Jie privalo „nuolat bendrauti su rinkėjais ir ne rečiau kaip vieną kartą per metus atsiskaityti rinkėjams reglamento nustatyta tvarka“ (LR vietos savivaldos įstatymas, 1994, 22 straipsnis). Taip pat savivaldybės tarybos nariai gali rengti ir teikti savivaldybės tarybai sprendimų projektus, dalyvauti komitetų ir komisijų posėdžiuose, kreiptis su paklausimais į savivaldybės institucijas, administraciją, vadovus, valstybės tarnautojus. Tokiu būdu piliečiai per savo įgaliojimą atstovą gali ne tik įgyvendinti savo lūkesčius, bet ir gauti informaciją apie jų poreikių tenkinimą, atsižvelgimą į jų interesus bei atitinkamų sprendimų priėmimą.

Piliečių dalyvavimo galimybes priimant sprendimus apibrėžia ir Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymas (1999), kuriame teigiama, jog visos valdžios institucijos privalo tarnauti piliečiams. „Šis įstatymas garantuoja piliečių ir kitų asmenų teisę į teisingą ir nešališką jų prašymų nagrinėjimą viešojo administravimo institucijose bei pagrįstą prašymų sprendimą“ (Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymas, 1999, 2 straipsnis). Įstatymo 7 straipsnyje numatyta, kad viešojo valdymo institucijos dėl „sprendimų, susijusių su bendrais teisėtais visuomenės interesais ir turinčių svarbią reikšmę didelei gyventojų bendruomenės daliai, turi konsultuotis su visuomenės interesams atitinkamoje srityje atstovaujančiomis organizacijomis (asociacijų, profsąjungų, visuomeninių organizacijų, kitų ne vyriausybinų organizacijų atstovais), o įstatymų numatytais atvejais – ir su gyventojais“. Taip pat piliečiai gali teikti prašymus, kuriuos šios institucijos privalo nagrinėti, reikalui esant priimti atitinkamus sprendimus.

Atsižvelgti į piliečių interesus ir išreikštas nuomones priimant atitinkamus sprendimus nurodo ir daugelis kitų Lietuvos Respublikos įstatymų, tokių kaip socialinių paslaugų, švietimo, teritorijų planavimo, daugiabučių namų savininkų bendrijų, apskrities valdymo įstatymai, bei įvairūs teisės aktai. Piliečių dalyvavimą sprendimų priėmimo procese reglamentuoja ir eilė poįstatyminių teisės aktų. Kaip pavyzdžiui, Vyriausybės nutarimai dėl savivaldybių plėtros, dėl gyventojų aptarnavimo viešojo administravimo institucijose tvarkos patvirtinimo, dėl sprendimų metodikos patvirtinimo ir įgyvendinimo bei vidaus reikalų ministro įsakymas patvirtinantis pavyzdinius seniūnijos tarybos nuostatus ir pan.

Taip pat būtina paminėti Savivaldybės tarybos sprendimus bei potvarkius tvirtinančius vietos savivaldos taisykles, nuostatus, rekomendacijas. Būtent pastarieji yra labiausiai įtraukiantys piliečius į dalyvavimą.

Piliečiams artimiausia valdžios ir administracinė institucija yra savivaldybė, tad, kalbant apie piliečių dalyvavimo sprendimų priėmimo procese formas, tikslinga apžvelgti kokiais principais pagrįsta jos veikla, kaip reglamentuojamas piliečių dalyvavimas ir jo formos sprendimų priėmimo procese. Būtent ši institucija atsakinga už vietos reikalų tvarkymą, gyvenimo kokybę gerinančių sprendimų rengimą, priėmimą ir vykdymą. LR Vietos savivaldos įstatymas (1994) savivaldą apibrėžia daugiau kaip piliečių, o ne valdžios įstaigų veiklą. Teisinę bazę plačiau apžvelgsiu kitoje šio darbo dalyje, bet reikia paminėti jog vietos savivalda išplečia piliečių dalyvavimo spektrą ir įtraukia piliečius į vietos reikalų sprendimą. LR savivaldos įstatymas (1994) numato, jog savivaldybės tarybos posėdžiai yra atviri, juose leidžiama pasisakyti savivaldybės tarybos veiklos reglamento numatyta tvarka. Taip pat gyventojai gali susipažinti su savivaldybės tarybos ar institucijų priimtais sprendimais, gauti atsakymus į jiems rūpimus klausimus. „Savivaldybės taryba ne rečiau kaip vieną kartą per metus reglamento nustatyta tvarka turi pateikti savivaldybės bendruomenei viešą savo veiklos ataskaitą.“ (LR vietos savivaldos įstatymas, 1994, 12 straipsnis).

Dar viena arčiausiai piliečių esanti institucija yra seniūnija. Susitikimuose su seniūnais piliečiai turi galimybę ne tik gauti informaciją apie rengiamus ir priimamus sprendimus, bet ir gali išsakyti savo nuomonę bei reikalavimus ir taip daryti įtaką priimamiems sprendimams.

Dar viena galimybė dalyvauti vietos reikalų tvarkyme yra vietos bendruomenės seniūnaičių išrinkimas. Kaip numato LR vietos savivaldos įstatymas (1994, 34 straipsnis), seniūnaitis „atstovauja gyventojų interesams seniūnijoje, savivaldybės institucijose ir savivaldybės teritorijoje veikiančiose valstybės įstaigose“. Reikalui esant, dalyvauja organizuojant apklausas, susitikimus su tarybos nariais, seniūnu, kitais valdžios atstovais, institucijų tarnautojais. Taip pat gali teikti vietos gyventojams

informaciją apie ruošiamus sprendimų projektus, ir, žinodamas gyventojų nuomonę, interesus bei poreikius išsakyti juos savivaldybės tarybos komitetų ir savivaldybės tarybos posėdžiuose.

Nenuginčijamą įtaką sprendimų priėmimo procese turi dar viena pastaruoju metu ypač populiari piliečių dalyvavimo forma – nevyriausybinių organizacijų (NVO). Piliečių priklausymo visuomeninėms organizacijoms teisę užtikrina LR Konstitucijos 35 straipsnis, sutartyje dėl Konstitucijos Europai Sąjungos pagrindinių teisių chartijos 72 straipsnis, bei Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 11 straipsnis. Ir nors LR asociacijų įstatymas (2004) nenumato pastarosioms atstovauti piliečių interesus ar piliečių vardu įtakoti priimamus sprendimus, Lietuvoje yra nemaža pavyzdžių kaip NVO atstovai įtraukiami į sprendimų priėmimo procesą. Taip greičiausiai nutinka dėl to, jog į NVO veiklą įsitraukia aktyvūs piliečiai, gebantys propaguoti savo idėjas, norintys pagerinti gyvenimo kokybę ir dažniausiai žinantys kaip tai padaryti. Dėl šių priežasčių NVO atstovai neretai tampa tarpine grandimi tarp vietos gyventojų ir valdžios institucijų, išsako piliečių interesus bei reikalauja, kad priimant sprendimus būtų įsiklausoma į jų nuomonę ir reikalavimus. „Daugelis savivaldybių nesugebėtų spręsti gyventojų socialinių, ūkinių ir kitų problemų be NVO pagalbos“ (Gineitienė, Domarkas, 2000, p. 33). Pasak šių autorių, labai svarbu užtikrinti efektyvų NVO ir savivaldybių institucijų bendradarbiavimą, tai daryti kuriant informacijos keitimosi mechanizmus, nustatant atskaitomybės principus. Siekiant užtikrinti bendradarbiavimą savivaldybė gali teikti finansinę paramą NVO vykdomiems projektams, suteikti patalpas lengvatinėmis sąlygomis, atleisti NVO nuo tam tikrų mokesčių, padėti užmegzti ryšius su tarptautiniais partneriais, o, svarbiausia, suteikti galimybę NVO atstovams dalyvauti savivaldybės institucijų veikloje.

Apibendrinant, galima teigti, kad piliečių galimybė dalyvauti sprendimų priėmimo procese yra pakankamai aiškiai reglamentuojama tiek tarptautiniuose, tiek ir Lietuvos respublikos teisės aktuose. Nors daugeliu atvejų piliečių dalyvavimas priimant sprendimus yra tik patariamojo pobūdžio, tačiau sprendžiant savivaldybių reikalus yra tam tikra vietos valdžios kontrolės forma. Piliečiai ir savivalda yra glaudžiai susiję. Norint, kad būtų efektyviai tenkinami visuomenės interesai, reikia stiprios, įžvalgios vietos savivaldos, bet kad ji tokia taptų, būtinas aktyvus pačių piliečių dalyvavimas sprendimų priėmimo procese. Piliečių dalyvavimą Lietuvoje pirmiausia reglamentuoja Lietuvos Respublikos Konstitucija ir Lietuvos Respublikos Vietos savivaldos įstatymas, o teisės aktuose numatomos praktinės galimybės piliečiams dalyvauti vietos savivaldoje.

2.2. Piliečių dalyvavimas sprendimų priėmimo procese Lietuvos savivaldybėse

Piliečių ir savivaldybių tarpusavio bendradarbiavimą skatina LR Vidaus reikalų ministerija (VRM), kuri jau keletą metų tiria gyventojų pasitikėjimą valstybės ir savivaldybių institucijomis. Nes kaip deklaruojama VRM Studijoje „Gyventojų dalyvavimas vietos reikalų tvarkyme“ (2010), „kiekvienoje demokratinėje šalyje skatinamas visuomenės narių tiesioginis įtraukimas į sprendimų priėmimo procesus, nes valdžios institucijų ir piliečių dialogas ir partnerystė rengiant sprendimus yra pilietinės ir demokratinės visuomenės plėtros pagrindas“.

Minėtoje studijoje apibendrinami 2010 metais vykdytų apklausų, kuriose dalyvavo savivaldybių administracijų direktoriai ir seniūnai, duomenys. Tyrimui atlikti buvo atrinkta dešimt Lietuvos savivaldybių, kurių administracijų direktoriai buvo apklausti anketavimo būdu. Tokiu pat būdu buvo apklausti 160 seniūnų net dvidešimtyje seniūnijų.

„Apklausoje dalyvavę savivaldybių administracijos direktoriai tvirtino, kad didžiausios įtakos užtikrinant efektyvų funkcijų vykdymą savivaldybėje turi savivaldybės finansiniai resursai, savivaldybės administracijos struktūra, savivaldybės administracijos darbo organizavimas, savivaldybės politikų sprendimų priėmimo efektyvumas ir savivaldybės gyventojų dalyvavimas sprendimų priėmimo procese“ (VRM, 2010, p 6). Tai patvirtina, kad gyventojų dalyvavimas sprendimų priėmimo procese turi didžiulę reikšmę, o ypač vietos savivaldoje. Tai, kad gyventojams įsitraukti į sprendimų priėmimo procesą yra visa reikalinga teisinė bazė, nurodė net 80 proc. dalyvavusių apklausoje. Tai reiškia, kad gyventojams trūksta arba informacijos apie dalyvavimo galimybes, o kartais ir apie priimamus sprendimus, nes paklausti ar sprendimų projektai aptariami su gyventojais sueigose, visi respondentai atsakė neigiamai. Galima daryti išvadą, kad gyventojai neturi galimybės įtakoti sprendimų projektus, išsakyti savo nuomonę, o yra tik informuojami apie jau parengtus ar priimtus sprendimus. Trūksta bendradarbiavimo tarp savivaldybės institucijų ir gyventojų.

Apklausoje dalyvavę Lietuvos savivaldybių seniūnai tvirtino, kad efektyvų funkcijų vykdymą labiausiai įtakoja savivaldybės ir seniūnijos finansiniai resursai, o ne piliečių dalyvavimas. „Pasak apklausoje dalyvavusių atrinktų tirti savivaldybių seniūnų, mažiausiai efektyvų funkcijų vykdymą seniūnijoje įtakoja seniūnaičių veikla ir seniūnijos aptarnaujamos teritorijos gyventojų dalyvavimas sprendimų priėmimo procese“ (VRM, 2010, p. 10). Tai leidžia daryti prielaidą, jog seniūnai itin skeptiškai vertina gyventojų įtraukimą į sprendimų priėmimą. Didžioji dalis respondentų nemano, kad aktyvus piliečių dalyvavimas padidintų seniūnijos funkcijų vykdymo efektyvumą.

Dauguma apklausoje dalyvavusių seniūnų kaip pagrindinį piliečių įtraukimo į dalyvavimą nurodė gyventojų supažindinimą su sprendimų projektais naudojant žiniasklaidos priemones, ir tik nedidelė dalis (apie trečdalis) teigė, kad organizuoja sueigas, kurių metu su gyventojais aptaria sprendimų projektus. Dar mažiau seniūnų (apie ketvirtadalis) teigė, kad sprendimų projektus aptaria su seniūnaičiais bei su gyventojais konsultuojasi organizuodami apklausas. Labai nedidelė dalis seniūnų „skatina gyventojų iniciatyvas pagal įvairius interesus, šias iniciatyvas aptaria ir pagal jas rengia sprendimų projektus, gyventojus įtraukia į darbo grupių ar komisijų veiklą ir kita“ (VRM, 2010, p. 11). Vėl gi pasigendama iniciatyvos bendradarbiauti su vietos gyventojais. „Tarp visų apklaustų seniūnų mažiausiai populiarios gyventojų įtraukimo į sprendimų priėmimą savivaldybėje formos buvo darbas su jaunimo bei pagyvenusių žmonių grupėmis, gyventojų pagal interesus veiklos iniciatyvų skatinimas bei gyventojai įtraukiamas į įvairių darbo grupių bei komisijų veiklą“ (VRM, 2010, p. 11). Tampa aišku, kad nėra siekiama ieškoti kuo įvairesnių ir efektyvesnių formų kaip įtraukti gyventojus į sprendimų priėmimo procesą.

Kaip trukdžius piliečių dalyvavimui sprendimų priėmimo respondentai nurodė pačių gyventojų iniciatyvos dalyvauti trūkumą. Pasak respondentų, „dažnai dominuoja negatyvus bendravimas, kada gyventojai tik išreiškia skundus dėl vienos ar kitos problemos, nepasiūlydami, kaip konkrečiai būtų galima išspręsti problemą“ (VRM, 2010, 12). Be to, respondentai teigė, jog gyventojų pasyvumo priežastis gali būti nepakankamai savivaldybės tarybos sprendimais reglamentuotas gyventojų dalyvavimas, jų švietimo apie galimybes dalyvauti stoka. Tiesa, VRM iš atliktų apklausų yra padaręs išvadą, kad kai kuriems miesto savivaldoje gyventojų interesus atstovaujantiems piliečiams, pavyzdžiui, seniūnaičiams, kartais trūksta žinių tinkamai vykdyti pareigas. Vidaus reikalų ministerija taip pat tvirtina, kad būtina siekti, jog informacija gyventojams apie savivaldybėje vykstančius procesus ir gyventojų galimybes juose dalyvauti būtų pateikiama kuo įvairesnėmis formomis, įvertinus skirtingas gyventojų interesų grupes, jų gebėjimus įsisavinti teikiamą informaciją.

Apibendrinant apklausos rezultatus, galima teigti, kad dažnai piliečiai nedalyvauja sprendimų priėmimo procese, nes neturi pakankamai informacijos apie problemų sprendimą arba jiems trūksta žinių apie dalyvavimo galimybes. Taipogi gyventojai netiki, kad gali daryti įtaką tvarkant vietos reikalus. Nėra tinkamo ryšio tarp savivaldybės, seniūnijos darbuotojų ir vietos gyventojų, seniūnai gana skeptiškai vertina seniūnaičių veiklą. Tai yra pagrindiniai veiksniai, užkertantys kelią vietos gyventojams dalyvauti priimančiam sprendimus savivaldybėje.

III. PILIEČIŲ DALYVAVIMAS PRIIMANT SPRENDIMUS PAGĖGIŲ SAVIVALDYBĖJE

3.1. Tyrimo metodika

Apžvelgus piliečių dalyvavimo sprendimų priėmimo procese svarbą, formas, teorines prieigas bei teisinį reglamentavimą suprantama piliečių dalyvavimo svarba žemiausiame valdymo lygmenyje – savivaldybėse, seniūnijose, kur gyventojai yra arčiausiai valdžios. Tad buvo atliktas tyrimas, kad išsiaiškinti Pagėgių savivaldybės gyventojų patirtį dalyvaujant sprendimų priėmimo procese vietos savivaldoje.

Tyrimo tikslas: nustatyti Pagėgių savivaldybės piliečių dalyvavimą sprendimų priėmimo procese vietos savivaldoje.

Tyrimo uždaviniai:

- Nustatyti piliečių aktyvumą ir požiūrį į dalyvavimą sprendimų priėmimo procese vietos savivaldoje;
- Išsiaiškinti, kaip vietos valdžios atstovai bendradarbiauja su savivaldybės gyventojais;
- išsiaiškinti kokiais būdais ir priemonėmis piliečiai yra linkę dalyvauti sprendimų priėmimo procese.

Prieš atliekant tyrimą remiantis teorine darbo dalimi sudaromas tyrimo instrumentas. Tyrimo metu taikomi kiekybinis ir kokybinis tyrimo metodai.

Kiekybinis tyrimo metodas – tyrimo duomenų rinkimas – anketinė apklausa. Šiame etape siekiama išsiaiškinti gyventojų nuomonę apie piliečių dalyvavimo sprendimų priėmimo procese galimybes, norima išsiaiškinti kokiais būdais, priemonėmis Pagėgių savivaldybės gyventojai dalyvauja vietos savivaldos veikloje, kokiomis priemonėmis apie priimamus sprendimus ir patį priėmimo procesą juos informuoja vietos valdžia, kam ir kokią naudą teikia aktyvus piliečių įsitraukimas į sprendimų priėmimo procesą. Šiam tikslui pasiekti 2016 metų rugsėjo – spalio mėnesiais buvo atliktas kiekybinis tyrimas: anketinė gyventojų apklausa. Gyventojų nuomonės gautos sukuriant anketinę apklausą pavadinimu „Piliečių dalyvavimas sprendimų priėmimo procese Pagėgių savivaldybės institucijose“. Anketą sudarė 18 uždaru klausimų, iš jų 5 klausimai susiję su demografiniais rodikliais (lytimi, amžiumi, išsilavinimu ir t. t.), o kiti klausimai padėjo išsiaiškinti, ar gyventojai dalyvauja vietos reikalų tvarkyme, jiems aktualių sprendimų

priėmime, jei taip – tai kokiais būdais dalyvauja, jei ne – kokios gyventojų nedalyvavimo priežastys bei kaip jas būtų galima išspręsti.

Atliekant tyrimą, buvo nuspręsta naudoti neatsitiktinės atrankos metodą – patogumo atranką, kuomet respondentai yra aktyviai nevyriausybinių organizacijų veikloje dalyvaujantys asmenys, gebantys atspindėti daugumos nuomonę. Respondentus atrinkti padėjo nevyriausybinių organizacijų valdybų nariai. Pagėgių savivaldybėje, remiantis 2016 metų lapkričio mėnesio duomenis, gyvena 8711 gyventojų. Buvo numatyta apklausti apie 70 respondentų, tai sudaro apie 0,8 proc. Pagėgių savivaldybės gyventojų. Pavyko gauti 48 gyventojų atsakymus.

Papildyti gautiems duomenims, taip pat buvo atliktas ir kokybinis tyrimas – struktūrizuotas interviu, taikomas išsiaiškinti valdžios atstovų požiūriui į piliečių dalyvavimo galimybes sprendimų priėmimo procese vietos savivaldoje. Tidikis (2003, p. 465) teigia, kad interviu proceso nereiktų suvokti kaip paprasčiausio atsakymo į pateiktus klausimus. Tyrimui atlikti pasirinktas pusiau standartizuotas interviu metodas. Šio metodo privalumas tas, kad iš anksto numatomi interviu klausimai. Pagal apklausiamųjų tipą pasirinktas ir pritaikytas ekspertų interviu. „Ekspertų interviu – asmenys, kurie turi didžiausią kompetenciją, dėl darbo patirties. Taip pat šie asmenys turi pakankamai daug ir išsamios informacijos apie tiriamą problemą. Dėl to tyrėjas, gali gauti detalią informaciją ir taip patikrinti tyrimo hipotezes“ (Tidikis, 2003, p. 467). Šiame tyrimo etape norima atskleisti vietos valdžios atstovų – Pagėgių savivaldybės tarybos narių, savivaldybės ir seniūnijų specialistų, kuriems pagal pareigybinį aprašymą priskirta funkcija bendradarbiauti, informuoti savivaldybės bei seniūnijos gyventojus, požiūrį į piliečių dalyvavimo galimybes vietos savivaldoje.

Pagėgių savivaldybės tarybos narių, savivaldybės institucijų ir seniūnijų specialistų nuomonės buvo gautos susirašinėjant elektroniniu paštu ir pateikus klausimus. Jiems buvo pateikti 6 atviri klausimai, į kuriuos sutiko atsakyti 10 respondentų (toliau ekspertų)(4 lentelė).

4 lentelė. Kokybiniame tyrime dalyvavę ekspertai.

Eksperto kodas	Eksperto pareigos, darbovietė ar atstovaujama organizacija
S1	Pagėgių savivaldybės Lumpėnų seniūnijos seniūnė
S2	Pagėgių savivaldybės Natkiškių seniūnijos seniūnė
S3	Pagėgių savivaldybės Vilkyškių seniūnaitė, Vilkyškių bendruomenės pirmininkė
T1	Pagėgių savivaldybės tarybos narė

T2	Pagėgių savivaldybės tarybos narė
T3	Pagėgių savivaldybės tarybos narys
V1	Pagėgių savivaldybės Bendrojo ir juridinio skyriaus vedėja
V2	Pagėgių savivaldybės Bendrojo ir juridinio skyriaus vyriausioji specialistė
V3	Pagėgių savivaldybės Bendrojo ir juridinio skyriaus vyriausioji specialistė
V4	Pagėgių savivaldybės Jaunimo reikalų koordinatore

Atliekant kokybinį tyrimą siekta išsiaiškinti šiuos piliečių dalyvavimo sprendimų priėmimo procese Pagėgių savivaldybėje aspektus:

- Nustatyti dabartinę piliečių įsitraukimo ir dalyvavimo sprendimų priėmimo situaciją, jos vertinimą;
- Piliečių dalyvavimo priimančius sprendimus naudą ir svarbą;
- Sužinoti ekspertų nuomonę apie tai, kaip efektyviausiai pagerinti piliečių dalyvavimo vietos reikalų tvarkyme galimybes.

3.2. Piliečių apklausos rezultatų analizė

3.2.1. Piliečių dalyvavimo priimančius sprendimus svarba ir nauda

Atliekant kiekybinę apklausą buvo apklausti 48 respondentai. Siekta apklausti įvairiose Pagėgių savivaldybės gyvenvietėse gyvenantys piliečiai aktyviau įsijungiantys į visuomeninį gyvenimą. Žemiau pateiktoje lentelėje (5 lentelė) yra nurodomas anketinėje apklausoje dalyvavusių Pagėgių savivaldybės gyventojų pasiskirstymas pagal demografinės charakteristikas.

5 lentelė. Demografinės charakteristikos

Demografinės charakteristikos		% nuo visų respondentų
Lytis	Moteris	77,1
	Vyras	22,9
Amžius	18 – 29 m.	14,6
	30 – 39 m.	14,6
	40 – 49 m.	31,3
	50 – 59 m.	29,2
	60 m. ir daugiau	10,4

Gyvenamoji vieta	Pagėgių miestas	35,4
	Kita Pagėgių savivaldybės gyvenvietė	64,6
Užsiėmimas	Studentas (-ė)	4,2
	Darbuotojas(-a)	77,1
	Namų šeimininkas (-ė)	6,2
	Bedarbis (-ė)	2,1
	Pensininkas (-ė)	6,2
	Kita	4,2
Išsilavinimas	Vidurinis	20,8
	Pagrindinis	2,1
	Aukštesnysis	31,3
	Aukštasis	43,8
	Nebaigtas aukštasis	2,1

Lentelėje pateikta respondentų pasiskirstymas pagal lytį, amžių, gyvenamąją vietą, užsiėmimą bei išsilavinimą (5 lentelė). Pagėgių savivaldybėje buvo apklausta 26 vyrais mažiau nei moterų. Remiantis tuo, kad Lietuvoje pagal gyventojų surašymo duomenis vyrų šalyje yra mažiau, panašaus rezultato buvo tikėtasi. Pagal amžių apklausoje aktyviausiai dalyvavo respondentai nuo keturiasdešimties iki šešiasdešimties metų. Pasyviausi buvo vyresni nei šešiasdešimt metų turintys žmonės. Atliekant tyrimą šią grupę atitinkančių asmenų buvo sutikta pakankamai, tačiau dalis jų priešišškai reagavo į apklausą ir nepanoro atsakyti į anketoje pateiktus klausimus.

Taip pat atskleistas respondentų pasiskirstymas pagal išsilavinimą ir užimtumą. Pagėgių savivaldybėje daugiausiai apklaustų respondentų turi aukštąjį arba aukštesnįjį išsilavinimą, būtent šie asmenys geranoriškiausiai sutiko dalyvauti apklausoje. Pagal užimtumą dauguma respondentų dirbančių.

Trumpai apžvelgus demografinius duomenis, toliau analizuojama gyventojų nuomonė apie dalyvavimą sprendimų priėmimo vietos savivaldoje. Beveik 87,5 proc. respondentų nurodė, kad piliečių dalyvavimas savivaldybės veikloje priimant sprendimus yra būtinas. Kad piliečių dalyvavimas yra prioritetas sutiko visi į klausimus atsakę ekspertai. Ekspertas V2 teigia, kad „piliečių įtraukimas į savivaldybės veiklą, tai vietinės valdžios varomoji jėga, kuri sudaro sąlygas tobulinti visą administravimo sistemą“. Pasak eksperto S2, „tai turėtų būti siekiamybė“. Kaip teigia Petrauskienė (2005, p. 68), piliečių

dalyvavimas gali būti kaip „priemonė koreguoti valdančiųjų sluoksnių politikos klaidas, siekiant įgyvendinti politikos uždavinius“.

Gyventojų dalyvavimas vietos savivaldos institucijų valdyme yra labai svarbus, nes tarnautojai dažnai neatsižvelgia į gyventojų poreikius priimdami įvairius sprendimus. Tada kyla sumaištis, gyventojų nepasitenkinimas. Svarbu, kad gyventojai aktyviai dalyvautų vietos savivaldos institucijų veikloje ir suprastų, kad tik taip jie gali užkirsti kelią netinkamiems sprendimams. Taip didėja pasitikėjimas vietine valdžia. Beveik 73 proc. respondentų (6 lentelė) pažymėjo, kad būtent aktyvus piliečių dalyvavimas ir mažina nepasitikėjimą vietos valdžia. Tad dalyvavimo svarbos aspektas nekelia jokių abejonių.

Dalyko svarbumas dažniausiai indikuoja jo naudingumą. Aiškinantis kuo piliečių dalyvavimas savivaldos administravime naudingas patiems gyventojams, kaip ir minėta, beveik 73 proc. (6 lentelė) išskyrė, kad tai mažina neapsitikėjimą vietos valdžios veikla. Net 60,4 proc. (6 lentelė) respondentų teigė, kad tai skatina piliečių ir valdžios dialogą, 39,6 proc. (6 lentelė) apklausoje dalyvavusių gyventojų mano, jog piliečių dalyvavimas naudingas tuo, jog tai sudaro galimybę jiems patiems įtakoti priimamus sprendimus. Visgi labai maža dalis respondentų nurodė, kad dalyvaudami jie gali kontroliuoti tai, kas vyksta savivaldybėje. Kuo dar piliečių dalyvavimas naudingas ir svarbus jiems patiems, kur gyventojai įžvelgia didžiausią ir kur mažiausią dalyvavimo naudą, pateikta 6 lentelėje.

6 lentelė. Kodėl piliečių dalyvavimas naudingas patiems piliečiams.

Dalyvavimo nauda piliečiams	Respondentų skaičius, (%)
Mažėja nepasitikėjimas vietos valdžia	35 (72,9 %)
Skatinamas piliečių ir vietos valdžios dialogas	29 (60,4 %)
Galimybė daryti įtaką priimamiems sprendimams	19 (39,6 %)
Atsiranda galimybė geriau suvokti ir įvertinti vietos valdžios galimybes	13 (27,1 %)
Piliečiai pasijunta galintys įtakoti savivaldos veiklą	7 (14,6 %)

Kaip nurodė kokybiniame tyrime dalyvavę ekspertai (7 lentelė), gyventojų dalyvavimas priimant tam tikrus sprendimus labai svarbus ir naudingas jiems patiems, nes tokiu būdu gaunama labai vertingų žinių apie konkrečią problemą ir jos niansus, piliečiai pateikia vertingų patarimų ir pasiūlymų, nes būtent patys gyventojai geriausiai supranta ir žino, ko reikia ir kas jiems naudingiausia. Tokiu būdu išpildomi jų

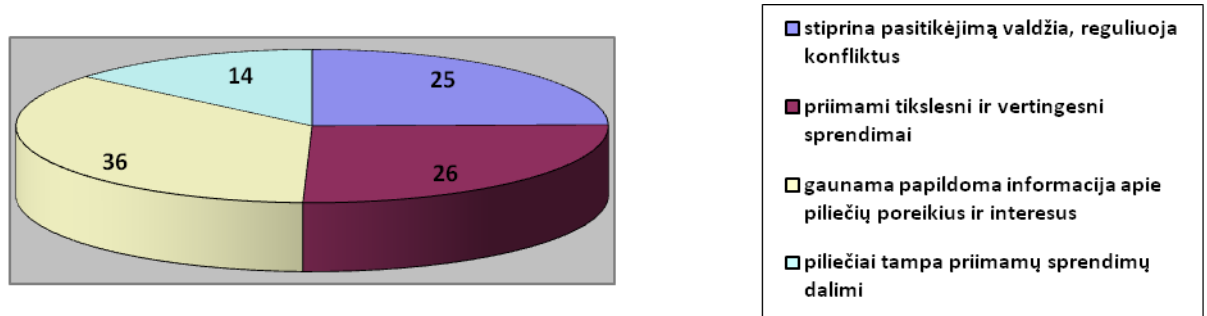
lūkesčiai. Gyventojai kur kas geriau mato ir išskiria kasdienes problemas nei valdžios atstovai. Pasak ekspertų, piliečių dalyvavimas sprendimų priėmimo procese stiprina pasitikėjimą valdžios atstovais ir tokiu būdu sumažėja konfliktų tarp valdžios atstovų ir gyventojų. Pagerėja valdžios institucijų veiklos skaidrumas, atskaitomybė bei atsakomybė už priimamus sprendimus.

7 lentelė. Piliečių dalyvavimo nauda.

Ekspertas	Eksperto atsakymas apie piliečių dalyvavimo naudą (citasos iš interviu)
V1	<i>Piliečiai planuojamus priimti ir priimtus sprendimus mato „kitomis akimis“ nei politikai, dėl to į jų išreikštas pastabas reikia atkreipti dėmesį.</i>
V2	<i>Piliečių dalyvavimas priimant sprendimus naudingas tiek jiems patiems, tiek vietos valdžiai, nes gali pakeisti sprendimus, skatinamas pasitikėjimas valdžia.</i>
V3	<i>Padedą priimti tikslesnius ir naudingesnius sprendimus, nes gaunama informacija apie piliečių poreikius ir interesus.</i>
V4	<i>Nustatomi prioritetai, teikiantys ilgalaikę naudą gyventojams.</i>
T2	<i>Mažėja konfliktų, priimami efektyvesni sprendimai.</i>
S1	<i>Piliečių dalyvavimas ypač svarbus svarstant socialinius, kultūrinius, švietimo klausimus.</i>
S3	<i>Kuo daugiau piliečių dalyvauja, tuo labiau išgryninamas aktualus jiems klausimas. Pagerėja valdžios institucijų veiklos skaidrumas, atskaitomybė.</i>

Kad piliečių dalyvavimas sprendimų priėmimo procese turi abipusę naudą ir svarbą tiek jiems patiems, tiek ir valdžios atstovams rodo ir respondentų atsakymai į klausimą apie piliečių dalyvavimo naudą valdžiai.

Kalbant apie piliečių dalyvavimo priimant sprendimus rajono savivaldoje svarbą ir naudingumą valdžios institucijoms, apklausos dalyviai pateiktus atsakymus įvertino beveik neišskirdami nei vieno aspekto (*Ipaveikslas*).

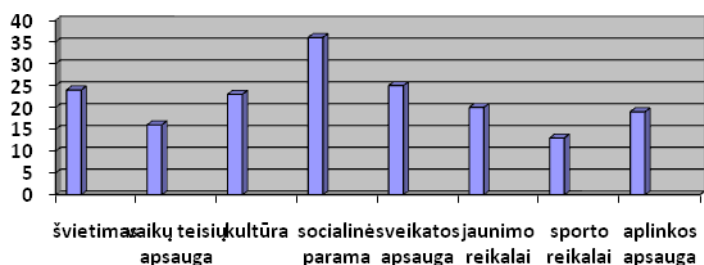

Ipaveikslas. Piliečių dalyvavimo nauda vietos valdžios institucijoms

Respondentai nurodė, kad piliečių dalyvavimas stiprina pasitikėjimą valdžia bei padeda reguliuoti konfliktus, o tai savo ruožtu įtakoja efektyvesnę ir sklandesnę valdžios institucijų darbą. Be to valdžios atstovams kur kas lengviau priimti sprendimus žinant gyventojų nuomonę. Kaip teigia ekspertas T1, „yra ypatingai svarbu vietos valdžiai komunikuoti, kadangi tai pagrindinis valdantysis mechanizmas arčiausiai visuomenės, kuris gali išvelgti esamas prioritėtines sritis, kurias reikia keisti visuomenės gerovei“. Vadinasi vietinės valdžios atstovai supranta, kad turėdami didesnę įtaką sprendimų priėmimui, turi vesti dialogą, komunikuoti su bendruomene, kad taip išvengti gyventojų nepasitenkinimo. Taip pat savivaldos atstovai, kaip viešųjų paslaugų teikėjai, turėtų žinoti, kokie atsiliepimai apie jų teikiamas paslaugas, ar tenkina paslaugų teikimo kokybę ir pan. Tam būtinas dialogas.

Gautus duomenis papildoma kokybiniame tyrime dalyvavusio tarybos nario teiginys, kad gyventojai dažnai turi daug ir konkrečių žinių bei pasiūlymų kai kuriais sprendžiamais klausimais, taigi aktyviai dalyvaudami jie įneša savo indėlį į vietos bendruomenės gerbūvį. Tad nors vietos savivaldoje dirba kompetentingi tarnautojai, kurie žino kaip valdyti ir kokius sprendimus priimti, vis gi piliečiai ir jų aplinka būdami valdymo subjektas yra geriausias indikatorius. Demokratinėje valstybėje iš piliečių ir turi ateiti signalai, informacija apie priimamų sprendimų tobulinimą – tik tokiu būdu sukuriama sąlyga efektyvių sprendimų priėmimui.

Respondentų paklausus kuriose būtent srityse piliečių įsitraukimas į sprendimų priėmimo procesus būtų naudingiausias, atsakymai pasiskirstė netolygiai. Piliečiai didžiausią gyventojų dalyvavimo naudą mato socialinės paramos, švietimo, kultūros, sveikatos apsaugos srityse. Nedaug atsilieka jaunimo reikalų, sporto, aplinkos apsaugos, vaikų teisių apsaugos sektoriai (2 paveikslas).

2 paveikslas. Kuriose savivaldybės veiklos srityse būtų naudingas aktyvus gyventojų dalyvavimas priimant sprendimus?

Apklausa rodo, kad visos sritys piliečiams yra ganėtinai svarbios. Ne vienas valdžios atstovas ar savivaldos institucijos atstovas taip pat minėjo, kad aktyvus gyventojų dalyvavimas naudingas visose srityse, nes tai palengvina tarnautojų darbą, prisideda prie bendruomenės gerovės kūrimo. Kokybiniame tyrime ekspertas T1 teigė, kad gyventojų dalyvavimas būtų labai naudingas rengiant strategijas, nes taip būtų žinomi jų lūkesčiai ir poreikiai. Tai gyventojai galėtų padaryti aktyviau įsitraukdami į savivaldybėje sudaromas darbo grupes įvairioms programoms rengti. Be to reikėtų paminėti, kad aktyvus ir geranoriškas piliečių dalyvavimas tiek sprendimų priėmimo procese, tiek ir vykdyme, leidžia sutaupyti savivaldybės lėšų.

3.2.2. Piliečių dalyvavimas sprendimų priėmimo procese Pagėgių savivaldybės savivaldoje

Kaip išsiaiškinta ankstesnėse darbo dalyse – piliečių dalyvavimas priimant sprendimus vietos savivaldoje yra labai svarbus tiek patiems gyventojams, tiek ir valdžios atstovams. Kiekybinėje apklausoje skalėje nuo 1 iki 5 balų respondentų buvo prašoma įvertinti kai kuriuos su piliečių dalyvavimu susijusius veiksnius (8 lentelė).

8 lentelė. Su piliečių dalyvavimu susijusių veiksnių įvertinimas.

	1 labai blogai	2 blogai	3 vidutiniškai	4 gerai	5 puikiai
Savivaldybės ir vietos gyventojų tarpusavio	0	14	27	5	2

bendradarbiavimas	(0,0%)	(29,2%)	(56,3%)	(10,4%)	(4,2%)
Informacijos apie piliečių teisę dalyvauti priimant sprendimus Pagėgių savivaldybėje sklaida	2 (4,2%)	11 (22,9%)	22 (45,8%)	10 (20,8%)	3 (6,3%)
Seniūnijų pagalba įsitraukiant į savivaldybėje svarstomus klausimus	2 (4,2%)	8 (16,7%)	24 50,0%	12 (25,0%)	2 (4,2%)
Pačių piliečių aktyvus dalyvavimas svarstant savivaldos klausimus	7 (14,6%)	16 (13,3%)	21 (43,8%)	4 (8,3%)	0 (0,0%)
Savivaldybės teikiama informacija apie priimamus sprendimus	4 (8,3%)	3 (6,3%)	21 (43,8%)	15 (31,3%)	5 (10,4%)

Kaip rodo apklausos rezultatai, daugiau nei pusė respondentų savivaldybės ir gyventojų bendradarbiavimą vertina vidutiniškai. Vis gi didesnė dalis respondentų (29,2 proc.) savivaldybės ir gyventojų bendradarbiavimą linkę vertinti blogai, ir tik mažiau nei penktadalis apklaustųjų (14,6 proc.) bendradarbiavimą vertina gerai arba puikiai. To priežastis iš dalies išryškėja pažvelgus į informacijos apie piliečių teisę dalyvauti priimant sprendimus vietos savivaldoje sklaidą vertinimą – beveik du trečdaliai respondentų šį aspektą įvertino vidutiniškai, blogai ir labai blogai. Tik 27,1 proc. apklaustųjų teigia, jog apie piliečių teisę ir galimybes dalyvauti priimant sprendimus Pagėgių savivaldybėje informacija pateikiama gerai arba puikiai. Tačiau kokybinio tyrimo metu ekspertai šį reiškinį komentuoja prieštaringai. Dauguma jų teigia, kad informacijos sklaida yra pakankamai didelė, piliečiams su dalyvavimu sprendimų priėmimo procese susijusi informacija yra pateikiama tiek seniūnijos, tiek rajono savivaldybės internetiniuose tinklapiuose, spaudoje, gyventojai informuojami per susirinkimus, susitikimus su valdžios atstovais. Kaip pagrindinę nedalyvavimo priežastį, ekspertai įvardino pačių gyventojų nenorą įsitraukti į vietos reikalų tvarkymą, jų iniciatyvos stygių (T1, T3, V1, V3, V4). Kita vertus, dažniausiai piliečiai nemato atgalinio ryšio iš institucijos, nėra valdymo iš apačios į viršų ir iš viršaus į apačią, o tai net ir patį aktyviausią pilietį padaro pasyviu šiuo atžvilgiu. Ekspertas V2 teigia, jog kliūtis piliečių dalyvavime yra tai, kad „per silpnai dirba ir savo veiklą vykdo seniūnaitijos, trūksta informacijos“. Ekspertas S2 teigia, kad kliūtis dalyvavimui yra „netikėjimas tuo, kad valdininkų funkcija yra tarnauti žmonėms, dirbti jų gerovei, nusivylimas“.

Kiekybiniame tyrime dalyvavę respondentai taip pat kritiškai įvertino piliečių aktyvumą svarstant savivaldos klausimus, net 27,9 proc. respondentų pažymėjo, kad gyventojų aktyvumą šiuo atžvilgiu

vertina blogai arba labai blogai, ir tik 8,3 proc. apklaustųjų nurodė, kad piliečiai aktyviai dalyvauja svarstant vietos savivaldos klausimus. Dauguma kokybinio tyrimo respondentų kaip vieną pagrindinių kliūčių įsitraukiant į sprendimų priėmimo procesą taip pat įvardino iniciatyvos bei noro dalyvauti trūkumą.

Piliečių aktyvesniam dalyvavimui sprendimų priėmimo procese labiausiai gelbsti seniūnijų veikla, jų specialistai. Tik penktadalis kiekybinio tyrimo respondentų seniūnijų pagalbą įsitraukiant į savivaldybės svarstomus klausimus vertino blogai ar labai blogai. Didžioji dalis respondentų (79,2 proc.) seniūnijų ir jų specialistų pagalbą vertino vidutiniškai arba gerai ir puikiai. Tai rodo, kad arčiausiai piliečių esančios institucijos geba užmegzti artimesnius ryšius ir bendradarbiavimą, įgyja didesnę piliečių pasitikėjimą, nei kitos valdžios institucijos.

Piliečių nedalyvavimo priežastimi dažnai tampa ir pačių piliečių nepakankamas išprusimas. Dažnai jie nežino kokiais būdais gali įtakoti sprendimų priėmimo procesą, kokios jų dalyvavimo tame procese galimybės. Tai matoma iš to, jog net 41,7 proc. kiekybinio tyrimo respondentų teigė, kad jiems nepakanka informacijos apie tai, kokiais būdais jie gali dalyvauti sprendžiant vietos reikalus. 20,8 proc. apklausoje dalyvavusiųjų nurodė atsakymą „nežinau“, kas rodo, jog gyventojams nėra aišku kaip jie gali dalyvauti sprendimų priėmimo procesuose, o apie galimybes net nesidomi. Tik apie trečdalis apklaustųjų teigė, jog informacijos apie galimybes dalyvauti jiems pakanka. Galima teigti, kad norint aktyvesnio gyventojų įsitraukimo į vietos reikalų tvarkymą, siekiant bendradarbiavimo, gyventojų pilietinis švietimas turėtų tapti prioritete sritimi vietos savivaldoje.

Kalbant apie piliečiams suteikiamą informaciją dėl galimybės dalyvauti vietos reikalų sprendime, reiktų paminėti ir šaltinius iš kurių gyventojai gauna informaciją apie priimamus sprendimus ir savivaldybės veiklą (9 lentelė).

9 lentelė. Informacijos apie savivaldybės veiklą ir priimamus sprendimus šaltiniai.

Informacijos šaltiniai	Respondentų skaičius, (%)
Savivaldybės internetinė svetainė	34 (70,8%)
Žiniasklaida	25(52,1%)
Kaimynai, pažįstami	15(31,3%)
Socialiniai tinklai (<i>facebook, too, twitter ir kt.</i>)	12(25,0%)
Savivaldybės politikai	11(22,9%)

Seniūnas	11(22,9%)
Skelbimų lentos	10(20,8%)
Savivaldybės darbuotojai	10(20,8%)

Tai, kad daugiausia informacijos apie savivaldybės veiklą ir priimamus sprendimus gyventojai sužino iš žiniasklaidos ir internetinės svetainės, iš dalies rodo, kad valdžios atstovai nepakankamai rodo iniciatyvos bendradarbiauti su vietos gyventojais. Iš pačių savivaldybės, seniūnijos darbuotojų, savivaldybės politikų sužinantys informaciją teigia tik maža dalis gyventojų, todėl nestebina tai, kad piliečiai nėra pakankamai aktyvūs sprendimų priėmimo proceso dalyviai.

Respondentai nurodė, kad gyventojai nepakankamai aktyviai dalyvauja vietos viešųjų reikalų tvarkyme. Taip teigia net 83,3 proc. dalyvavusiųjų apklausoje. Ne tik nepakankamas informavimas apie piliečių dalyvavimo galimybes sprendimų priėmimo procese yra gyventojų pasyvaus dalyvavimo priežastis. Apklausoje respondentai pažymėjo ir daugiau priežasčių, kurios įtakoja nepakankamai aktyvų jų dalyvavimą vietos reikalų sprendime. Tai lemia dažnai daugiau nei vienas faktorius (*10 lentelė*).

10 lentelė. Priežastys, kodėl gyventojai nepakankamai aktyviai dalyvauja vietos viešųjų reikalų sprendime.

Nedalyvavimo priežastys	Respondentų skaičius, (%)
Gyventojai netiki, kad jie gali daryti įtaką savivaldybės sprendimams	27 (56,3%)
Nepakanka informacijos apie dalyvavimo galimybes	19 (39,6%)
Trūksta pačios savivaldybės iniciatyvos	14 (29,2%)
Iš savivaldybės nepakanka bendradarbiavimo ir grįžtamojo ryšio	14 (29,2%)
Gyventojai bijo neigiamų pasekmių	13 (27,1%)
Neturi laiko	12 (25,0%)
Gyventojams tai nerūpi	9 (18,8%)
Sudėtingos procedūros dalyvauti priimant sprendimus	1 (2,1%)

Daugiau nei pusė apklaustųjų nurodė, jog mažą jų aktyvumą lemia tai, jog jie netiki, kad gali daryti įtaką priimamiems sprendimams. Nepakankamą savivaldybės ir gyventojų bendradarbiavimą rodo ir tai, jog nemažai respondentų nurodė, kad trūksta pačios savivaldybės rodomos iniciatyvos, grįžtamojo ryšio ir bendradarbiavimo. Net 27,1 proc. respondentų teigia, jog jie bijo neigiamų pasekmių, o tai jau

savaime mažina pasitikėjimą vietos valdžios atstovais ir tarsi paaiškina nepakankamą bendradarbiavimą ir artimesnio ryšio su gyventojais užmezgimą.

Kokybinio tyrimo metu beveik visi ekspertai kaip pagrindines kliūtis piliečių dalyvavimui savivaldybės reikalų tvarkyme nurodė pačių piliečių nenorą dalyvauti, jų pasyvumą. Tai rodo, kad vietos valdžios atstovai nepakankamai įsigilinę į tikrąsias piliečių nedalyvavimo priežastis, trūksta ryšio su vietos gyventojais.

Nors, kaip jau anksčiau minėta, gyventojai daugiausia pagalbos įsitraukiant į vietos reikalų tvarkymą sulaukia iš seniūnijų ir jų specialistų, vis dėl to jie nelabai tiki, kad seniūnijos gali jiems pagelbėti aktyviau įsitraukti į patį sprendimų priėmimo procesą. Į klausimą ar seniūnijos turi įtakos aktyviam gyventojų įsitraukimui į vietos savivaldos reikalus, teigiamai atsakė 35,4 proc. tyrime dalyvavusių respondentų, 22,9 proc. teigė, kad seniūnijos įtakos turi, bet labai mažai. 31,3 proc. apklaustųjų atsakė, kad ta įtaka neturi reikšmės, jei patys piliečiai nesiims iniciatyvos.

Seniūnijos rengia susitikimus su gyventojais, seniūnai priima piliečius, išklauso jų pageidavimų ir pasiūlymų, vykdo apklausas. Tačiau piliečių nenoras dalyvauti, abejingumas – kuriam, kaip išsiaiškinome, didelę įtaką daro informacijos ir pačių valdžios atstovų iniciatyvos stoka, sudaro savotiškas užburtas ratas: gyventojai rodo mažą suinteresuotumą – mažėja bendradarbiavimas su vietos valdžia – mažėja informacijos – gyventojai rodo mažą suinteresuotumą. Šiame rate, kaip matyti, informacijos ir valdžios iniciatyvos stoka yra lemiamas veiksnys, tad savivaldybė ir žemiausi jos padaliniai – seniūnijos, turėtų viešiesiems ryšiams skirti nemažai dėmesio.

3.2.3. Piliečių galimybių dalyvauti sprendimų priėmimo procese tobulinimas

Piliečių įsitraukimas į sprendimų priėmimo procesą vietos savivaldoje – tai nuolat tobulėjantis ir tobulintinas procesas, kuriuo siekiama kuo efektyvesnio valdymo. Vykdyto kiekybinio tyrimo respondentams buvo pateikti variantai kaip vietos valdžia galėtų padėti gyventojams įsitraukti į sprendimų priėmimo procesą (*11 lentelė*). Dauguma dalyvavusiųjų apklausoje nurodė daugiau negu vieną metodą, o tai rodo, jog priimtinių būdų įtraukti piliečius į vietos savivaldos veiklą yra ne vienas.

11 lentelė. Metodai siekiant įtraukti piliečius į sprendimų priėmimo procesą.

Metodai, formos	Respondentų skaičius, (%)
Atviros diskusijos tarp gyventojų ir vietos valdžios	32 (66,7%)
Vietos valdžios susitikimai su piliečiais ir tarpusavio bendradarbiavimas	30 (62,5%)
Informaciniai pranešimai, supažindinantys piliečius su savivaldybėje vykdoma veikla	24 (50,0%)
Bendruomenių ar kitų nevyriausybinių organizacijų judėjimai	9 (18,8%)
Piliečių dalyvavimas posėdžiuose	5 (10,4%)
Rengiamos konferencijos	2 (4,2%)

Apklausa rodo, jog gyventojams ypatinga svarbu užmegzti artimesnį ryšį su vietos valdžia, artimiausias būdas įtraukti į vietos savivaldos reikalų tvarkymą yra tiesioginio kontakto užmezgimas su vietos valdžia. Net 66, 7 proc. respondentų (11 lentelė) teigė, kad aktyviam dalyvavimui sprendimų priėmimo yra būtinos diskusijos su vietos valdžios atstovais, kurių metu būtų išsiklausoma į gyventojų poreikius, nuomonę ir lūkesčius, o galbūt ir diskusijų metus sprendžiamos kai kurios problemos. Taip pat dauguma respondentų (62,5 proc.) nurodė, kad jiems svarbūs susitikimai su vietos valdžios atstovais, kurių metu gyventojai turi galimybę sužinoti apie savivaldybės veiklą bei priimamus sprendimus, nes taip užtikrinamas veiklos skaidrumas ir didėja pasitikėjimas vietos valdžia (11 lentelė). Kaip vieną iš būdų net pusė apklausoje dalyvavusių gyventojų nurodė ir informacijos sklaidą apie savivaldos veiklą. Kaip jau anksčiau buvo minėta, gyventojams tai yra priimtinas metodas, nes dauguma jų nurodė apie savivaldybės veiklą ir priimamus sprendimus sužinantys iš internetinės savivaldybės svetainės ir žiniasklaidos. Šios trys veiklos sritys turėtų būti tobulintinos ir vietos valdžia turėtų stengtis ieškoti galimybių kuo dažniau diskutuoti su vietos gyventojais jiems aktualiais klausimais.

Kokybiniame tyrime dalyvavę ekspertai teigė, jog seniūnijos turėtų skatinti vietos gyventojus bendradarbiauti ir tokiu būdu aktyviau dalyvauti sprendimų priėmimo procese. Pasak eksperto T1, tai galėtų padaryti „informuodami gyventojus apie sprendimus, kurie jiems aktualūs“. Ekspertas T3 kaip piliečių dalyvavimo sprendimų priėmimo procese būdą nurodė „seniūnijose organizuoti sueigas, kurių metu būtų išklaunami gyventojų poreikiai ir lūkesčiai, o susisteminta informacija perteikiama atitinkamoms savivaldybės institucijoms“. Kokybinio tyrimo ekspertai V2, V3, V4, S1 nurodė, kad

gyventojai turėtų aktyviau įsitraukti į nevyriausybinių organizacijų veiklą ir per NVO įtakoti priimamus sprendimus, dalyvauti jų priėmimo procese. Siūloma aktyvinti seniūnaičių veiklą.

Apie tai, kad vietos gyventojams priimtinausias būdas įsitraukti į vietos savivaldos veiklą yra susitikimai su vietos valdžios atstovais, rodo ir atsakymai į klausimą kokias būdais vietos gyventojams jau yra tekę dalyvauti sprendžiant vietos reikalus (*12 lentelė*). Tai, kad daugelis respondentų nurodė daugiau negu vieną būdą, rodo, jog gyventojai domisi savivaldos veikla ir išnaudoja ne vieną galimybę dalyvauti priimant sprendimus.

12 lentelė. Būdai, kuriais teko dalyvauti vietos reikalų sprendime.

Dalyvavimo metodas, forma	Respondentų skaičius, (%)
Dalyvavimas susitikimuose su vietos valdžios atstovais	32 (66,7%)
Susitikimas su seniūnu, savivaldybės darbuotoju	26 (54,2%)
Susitikimas su meru, tarybos nariu asmeniškai	17 (35,4%)
Nuomonės išsakymas apklausoje	14 (29,2%)
Prašymo, skundo, pasiūlymo teikimas (ir elektroniniu būdu)	7 (14,6%)
Dalyvavimas savivaldybės organizuotose konsultacijose, diskusijose	7 (14,6%)
Neteko dalyvauti	5 (10,4%)
Dalyvavimas savivaldybės tarybos posėdyje	4 (8,3%)
Dalyvavimas savivaldybės komisijų, komitetų posėdyje	3 (6,3%)
Nuomonės išsakymas socialiniuose tinkluose (facebook, twoo, twitter ir kt.)	2 (4,2%)
Dalyvavimas svarstymuose dėl teritorijų planavimo	2 (4,2%)

Apklausoje rezultatai rodo, kad piliečiams priimtinausias būdas dalyvauti vietos reikalų tvarkyme yra susitikimai su vietos valdžios atstovais, seniūnu, savivaldybės institucijų darbuotojais. Ši dalyvavimo būdą jie nurodė ne tik kaip vieną iš veiksmingiausių jų nuomone (*11 lentelė*), bet ir kaip dažniausiai naudojamą (*12 lentelė*). Todėl, iš dalies galima teigti, kad savivaldybės institucijos ir valdžios atstovai dirba teisinga linkme. Tačiau, respondentai nurodė, kad tam, jog jie galėtų aktyviau įsitraukti į sprendimų priėmimo procesą, turėtų būti rengiamos diskusijos su valdžios atstovais, bet jose dalyvavę nurodė tik 14,6 proc. apklaustųjų. Tai rodo, kad diskusijos, kuriose vietos gyventojai galėtų išsakyti savo nuomonę, poreikius bei spręsti jiems svarbias problemas nėra organizuojamos pakankamai dažnai. Į tai vietos

valdžios atstovai turėtų atkreipti didesnę dėmesį ir šią sritį turėtų tobulinti. Piliečiams nepakanka susitikimo su vietos valdžios atstovais, kur jie tik išgirsta informaciją apie numatomus priimti ar jau priimtus sprendimus, jie nori diskutuoti, išsikalbėti, išsakyti savo pageidavimus.

Didelei daliai vietos gyventojų rūpi dauguma savivaldybės veiklos sričių, su kuriomis priimamų sprendimų procese jie norėtų ir galėtų dalyvauti. Kiekybinio tyrimo respondentai buvo paprašyti pažymėti jiems svarbias veiklos sritis. Atsakymai rodo, kad nėra savivaldybėje veiklos srities, kuriai vietos gyventojai būtų abejingi (13 lentelė). Tai dar kartą patvirtina piliečių įtraukimo į sprendimų priėmimo procesą svarbą. Svarbu tik surasti būdų kaip juos į tą procesą įtraukti.

13 lentelė. Piliečiams svarbios savivaldybės veiklos sritys.

Savivaldybės veiklos sritis	Respondentų skaičius, (%)
Sveikatos priežiūros paslaugos	34 (70,8%)
Komunalinės paslaugos	33 (68,8%)
Kelių, gatvių priežiūra, apšvietimas	30 (62,5%)
Švietimo ir ugdymo paslaugos	27 (56,3%)
Socialinės paslaugos	23 (47,9%)
Viešųjų erdvių įrengimas ir priežiūra	19 (39,6%)
Kultūros paveldo priežiūra	16 (33,3%)
Viešojo transporto organizavimas	11 (22,9%)
Teritorijų planavimas	6 (12,5%)
Leidimų, licencijų išdavimas	6 (12,5%)
Kita (<i>respondentas nurodė jaunimo užimtumą ir jaunų žmonių į(si)darbinimą</i>)	1 (2,1%)

Daugiau nei pusei respondentų svarbiausios yra viešosios paslaugos, su kuriomis jie susiduria beveik kasdien, tai – kelių, gatvių priežiūra bei jų apšvietimas, sveikatos priežiūros paslaugos, švietimas ir ugdymas, socialinių paslaugų teikimas, komunalinės paslaugos, tokios kaip geriamo vandens tiekimas, nuotekų šalinimas, atliekų tvarkymas, pastatų administravimas. Prie svarbių veiklos sričių apie trečdalis respondentų priskyrė ir viešųjų erdvių (dviračių takų, parkų, skverų ir kt.) įrengimą ir priežiūrą, kultūros paveldo priežiūrą. Viešojo transporto organizavimą nurodė tik penktadalis respondentų, nes Pagėgių

savivaldybės teritorija yra ganėtinai maža, todėl savivaldybėje nėra viešojo transporto įmonių ir tai nėra aktuali savivaldybei sritis. Mažiau nei penktadalis apklaustųjų teigė, jog jiems svarbu teritorijų planavimo ir licencijų išdavimo klausimai. Taip yra ko gero todėl, kad verslas taip pat nėra pakankamai išvystyta sritis, greičiau tik niša tobulėti.

Ekspertai dalyvavę kokybinėje apklausoje, taip pat buvo paprašyti nurodyti savivaldybės veiklos sritis, kuriose aktyvus gyventojų dalyvavimas būtų ypač naudingas atsakingiems už sprendimų rengimą. Dauguma ekspertų nurodė, kad piliečių dalyvavimas būtų naudingas įsitraukiant į švietimo, socialinės paramos, jaunimo užimtumo, viešųjų erdvių tvarkymo klausimų svarstymą. Ekspertė S1 nurodė, kad gyventojų bendruomenėms ar nevyriausybinėms organizacijoms būtų galima patikėti ar bent iš dalies perduoti kai kurių viešųjų paslaugų, pavyzdžiui, tokių kaip viešųjų erdvių priežiūra administravimą.

Apibendrinant, atlikus kiekybinę Pagėgių savivaldybės gyventojų apklausą ir kokybinio tyrimo metu gautus atsakymus iš Pagėgių savivaldybės tarybos narių, savivaldybės institucijų ir seniūnijų specialistų, galima daryti išvadą, kad nors teisiškai piliečių dalyvavimas ir yra reglamentuotas, tam yra numatyta eilė metodų ir formų, vis dar susiduriama su veiksniais užkertančiais kelią aktyviam piliečių dalyvavimui sprendimų priėmimo procese. Vienas pagrindinių veiksnių yra pačių gyventojų požiūris į dalyvavimą sprendimų priėmimo procesuose, jų pačių iniciatyvos stoka. Šiam, savo ruožtu, įtaką daro informacijos sklaidos trūkumas ir neefektyvumas. Nors vietos valdžios atstovai teigia, kad informacijos apie sprendimus, piliečių įsitraukimą į jų priėmimą yra pakankamai daug, tačiau ši informacija nepasiekia savo tikslinės grupės, reiškia reikia tobulinti jos pateikimą, sklaidą ir įsisavinimą tarp vietos bendruomenės narių. Dar vienas svarbus veiksnys piliečių nedalyvavimui yra pačių valdžios atstovų iniciatyvos bendradarbiauti su vietos gyventojais trūkumas. Kita vertus dalyvavimo naudą ir svarbą suvokia tiek Pagėgių savivaldybės gyventojai, tiek vietos valdžios atstovai. Piliečių dalyvavimas sprendimų priėmimo procese didina pasitikėjimą valdžios institucijomis, užkerta kelią neefektyvių sprendimų priėmimui, palengvina institucijų specialistų darbą, prisideda prie bendruomenės vystymosi ir efektyvesnio savivaldybės darbo.

IŠVADOS

1. Piliečių dalyvavimas sprendimų priėmimo procese yra pilietinės visuomenės indikatorius, kuris skatina piliečių ir vietos valdžios dialogą, pagerina vietos valdžios institucijų veiklos skaidrumą bei atskaitomybę ir tokiu būdu sukuria sąlygas efektyviam valdymui. Piliečių dalyvavimas sprendimų priėmimo procese gali pasireikšti įvairiomis formomis. Visuomenėje veikia daugybė vietinių ir valstybinių organizacijų. Dauguma jų yra tarpininkai tarp piliečių ir valdžios institucijų. Visoms šioms šalims sąveikaujant ir bendradarbiaujant priimami efektyvūs ir visiems priimtini sprendimai.
2. Lietuvoje piliečių dalyvavimas sprendimų priėmimo procese yra pakankamai aiškiai reglamentuotas, egzistuojanti teisinė bazė laiduoja piliečių interesų atstovavimą, jų teisių gynimą, informavimą, o svarbiausia – užtikrina tiesioginio poveikio vietos valdžios institucijoms galimybę. Problemų dažniausiai kyla dėl to, kad piliečiams trūksta informacijos apie dalyvavimo galimybes, o valdžios atstovams reiktų imtis didesnės iniciatyvos įtraukiant gyventojus sprendimų priėmimą.
3. Išanalizavus tyrimų duomenis nustatyta, kad dauguma piliečių Pagėgių savivaldybėje linkę domėtis vietos savivaldos veikla, priimamais sprendimais bei įvardija dalyvavimo būtinumą. Taip pat dauguma respondentų teigia turintys galimybę dalyvauti sprendimų priėmimo procese, tačiau tai daro nepakankamai aktyviai.
4. Piliečių dalyvavimo sprendimų priėmimo procese Pagėgių savivaldybėje aktyvumą skatintų susitikimai ir diskusijos su vietos valdžios atstovais, aptariant pagrindines gyventojų problemas ir piliečių informavimas apie dalyvavimo įtaką bei naudą sprendimų priėmimo procese. Vietos valdžios atstovų manymu piliečių dalyvavimo aktyvumą skatintų gyventojų suvokimas, jog jie gali daryti įtaką priimamiems sprendimams ir iniciatyva.

REKOMENDACIJOS

Remiantis gautais tyrimo analizės rezultatais ir juos apibendrinančiomis išvadomis, rekomenduojama:

1. ***Pagėgių savivaldybės administracijai, specialistams.*** Plėtoti informacijos perdavimą ir komunikavimą su Pagėgių savivaldybės gyventojais. Organizuoti mokymus apie piliečių galimybes dalyvauti sprendimų priėmimo procese, ypač į šią veiklą įtraukiant seniūnijas ir seniūnaitijas. Piliečiams turi būti suteiktos teisės ir sudarytos sąlygos žinoti, dalyvauti ir naudotis visais įstatymų leidžiamais piliečių dalyvavimo sprendimų priėmimo būdais, įtakojant vietos savivaldybių institucijų veiklą ir pasirinkti tinkamiausias galimybes pagal aplinkybes.
2. ***Pagėgių savivaldybės administracijos atstovams, tarybos nariams.*** Viešų susitikimų metu informuoti piliečius apie abipusę (vietos valdžiai ir piliečiams) dalyvavimo naudą sprendimų priėmimo procese. Susitikimų metu ne tik informuoti piliečius apie jau priimtus sprendimus, bet ir apie rengiamus sprendimų projektus, kad piliečiai turėtų galimybę dalyvauti jų ruošime. Piliečiams dalyvaujant sprendimų priėmimo procese, didėja galimybė, kad bus priimti sprendimai, tenkinantys daugumos gyventojų interesus. Bendrai priimti sprendimai didina pasitikėjimą vietos valdžia, skatina piliečius būti aktyvesniais.
3. ***Pagėgių savivaldybės administracijai, specialistams, tarybos nariams.*** Informaciją apie ruošiamus sprendimų projektus pateikti laiku, ir taip sudaryti sąlygas piliečiams laiku sureaguoti ir įsijungti į diskusijas, ieškant geriausio sprendimo varianto pirminėse sprendimų priėmimo stadijose.

LITERATŪROS IR KITŲ INFORMACIJOS ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Moksliniai straipsniai, publikacijos, monografijos:

1. Arganov, R., McGuire, M. (2001). Big questions in public network management research. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 3 (11), 295 – 326.
2. Bernotienė, M. (2010). Piliečių dalyvavimas sprendimų priėmimo procese: sąvoka ir esmė. Kn. V. Smalskys (red.), *Viešasis valdymas* (p.p. 238 – 252). Vilnius: MRU leidybos centras.
3. Bovaird, T., Löffler, E. (2003). *Public Management and Governance*. London: Routledge.
4. Buškevičiūtė, J., Raipa, A. (2010). Šiuolaikinių sprendimų rengimas viešajame sektoriuje. *Viešojo politika ir administravimas*, 34, 21 – 31.
5. Butkevičienė, E., Rutkauskienė, D., (2008). Valdžios, verslo ir piliečių elektroninės sąveikos plėtra Lietuvoje: viešųjų elektroninių paslaugų poreikis kaimiškuosiuose regionuose. *Viešojo politika ir administravimas*, 23, 68 -77.
6. Callahan, K. (2007). *Elements of effective governance: measurement, accountability and participation*. New York: Taylor&Francis Group.
7. Dalton, R. J. (1996). *Citizens politics: public opinion and political parties in advanced industrial democracies*, 2nd ed. Chatham, N. J.: Chatham House Publishers.
8. Domarkas, V., (2010) Elektroninė valdžia viešajame valdyme. . Kn. A. Raipa (red.), *Įvadas į viešąjį administravimą* (p. p. 151 – 162). Kaunas: Technologija.
9. Donaldson, T., (1995). The stakeholder theory of the corporation: concepts, evidence and implications. *Academy of Management Review*, 1 (20), 65 – 82.
10. European Charter of Local Self-Government. (1985). *Council of Europe. European treaty Series*, 122, Strasbourg.
11. Freeman, E., (1984). *Strategic Management: a Stakeholder Approach*.
12. Garuckas, R., Kaziliūnas, A., (2008). E. valdžios ir viešojo sektoriaus sąveikos Lietuvoje analizė. *Viešojo politika ir administravimas*, 23.
13. Gineitienė, D., Domarkas, V. (2000). Visuomeninių organizacijų įtaka viešojo administravimo institucijoms. Kaunas: Technologija.
14. IAP2. (2015). Core Values Awards. Showcase 2015. *International Association for Public Participation interneto svetainė*. [žiūrėta 2016 10 25]. Prieiga per internetą <http://www.iap2.org> .
15. Jasiulevičienė, R. (1999). Dalyvavimas ir komunikacija. In: Matakas, J. sud. *Šiuolaikinė valstybė* (p.p. 67 – 77). Kaunas: Technologija.
16. Juraitė, K., Jasnauskaitė, B., (2011). Visuomenės informavimas ir nuomonės formavimas apie valdžios institucijų veiklą. *Filosofija. Sociologija. Lietuvos mokslų akademija*. 2 (22), 77–85.
17. Juralevičienė, J., Galvanauskaitė, E. (2007). Teoriniai ir praktiniai viešojo administravimo politizacijos aspektai. . *Viešojo politika ir administravimas*, 19, 98 – 108.
18. Kaase, M., Marsh, A., (1979). *Political Action: A Theoretical Perspective*. In: Barnes S.H., Kasse M. et al. *Political action: mass participation in five Western democracies*. London: Sage Publications.
19. Klijn, E. H., (2003). *Networks and Governance*. *International Institute of Administrative Sciences Monographs*, 22, 35.
20. Laurėnas, V. (2003). Pilietinės visuomenės dilemos Lietuvoje. *Sociologija. Mintis ir veiksmai*, 1, 5 – 22.
21. Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija, 2010. Gyventojų dalyvavimas vietos reikalų tvarkyme. *Studija*, Vilnius.

22. Marcinkevičiūtė, L., Petrauskienė, R. (2008). Piliiečių dalyvavimo viešojo administravimo institucijų valdyme galimybės: Vilniaus ir Jurbarko rajonų savivaldybių pavyzdys. *Vadybos mokslas ir studijos – kaimo verslų ir jų infrastruktūros plėtrai*, 14 (3), 102 – 109.
23. Neverauskas, B., Tijūnaitienė, R. (2007). Public Participation in City Governance Decision-Making: Theoretical Approach. *Engineering Economics*, 4 (54), 27 – 35.
24. Novagrockienė, J. (2001). Politikos mokslo pagrindai: paskaitų konspektai. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
25. Parsons, V. (2001). Viešoji politika. Vilnius: Eugrimas.
26. Paulikas, V., Adomonis, V. (2003). Vietos savivalda ir sprendimų priėmimas. *Viešoji politika ir administravimas*, 4, 66 – 73.
27. Petrauskienė, R., (2005). Vietos savivaldybių vidaus administravimo tobulinimas. *Viešoji politika ir administravimas*, 11, 65 – 73.
28. Petrauskienė, R., Žilinskas G. (2013). Informacinių technologijų įtaka politiniam dalyvavimui: interneto skverbties ir rinkėjų aktyvumo tendencijos Lietuvoje. *Viešoji Politika ir administravimas*, 1, 50 – 64.
29. Petukienė, E., Tijūnaitienė, R. (2007). Visuomenės dalyvavimas šiuolaikiniame viešajame valdyne. Kn. A. Raipa (red.), *Naujoji viešoji vadyba* (p.p. 229 – 245). Kaunas: Technologija.
30. Petukienė, E., Tijūnaitienė, R., Raipa, A. (2007). Visuomenės dalyvavimas: socialinio kapitalo, demokratijos ir racionalaus pasirinkimo teorijų apžvalga. *Viešoji politika ir administravimas*, 21, 87 – 95.
31. Ragauskas, P. (2005). Piliiečių dalyvavimas leidžiant įstatymus. *Politologija*, 1, 55 – 81.
32. Raipa, A., Buškevičiūtė, J. (2011). Piliiečių dalyvavimas priimant sprendimus: naujojo viešojo valdymo kontekstas. *Viešasis administravimas*, 2 (30), 27 – 35.
33. Raipa, A., Petukienė, E. (2009). Klientų dalyvavimas viešosiose paslaugose: bendrasis paslaugų kūrimas. *Viešoji politika ir administravimas*, 27, 54 – 62.
34. Raišienė, A. G. (2005). Decision Initiation and Suggestion Evaluation in Lithuanian Municipalities. *Viešoji politika ir administravimas*, 14, 99 – 106.
35. Riekašius, R. (2011). Politinis dalyvavimas: samprata ir tipologija. Klaipėda: Klaipėdos universitetas.
36. Riekašius, R., Stumbraitė – Vilkišienė, E. (2016). Apskričių viršinių administracijų panaikinimas: piliiečių dalyvavimo aspektas. *Regional formation and development studies*, 1 (18), 136 – 143.
37. Rowe, G., Frewer, L. J. (2005). A typology of public engagement mechanisms. *Science, Technology & Human Values*, 30 (2), 251–290.
38. Scarrow, S. (1999). Parties and the Expansion of Direct Democracy: Who benefits?. *Party and Politics*, 5 (3), 341 – 362.
39. Shilling, M., A., Decades ahead of her time: advancing stakeholder theory through the ideas of Mary Parker Follett, 5 (6), 224 – 240.
40. Smalskys, V. ir Skietrys, E. (2008). Viešojo valdymo modernizavimo aspektai ir įgyvendinimo problemos. *Viešoji politika ir administravimas*, 24, 60 – 66.
41. Stasiukynas, A. (2010). Visuomenės dalyvavimas Lietuvos elektros energetikos sektoriaus valdyne. *Viešoji politika ir administravimas*, 32, 104-119.
42. Tidikis, R., (2003). Socialinių mokslų tyrimų metodologija. Vilnius. Lietuvos teisės universitetas.
43. Tijūnaitienė, R. (2009). *Dalyvavimo pilietinės visuomenės organizacijose motyvacijos raiška ir plėtojimas: daktaro disertacija*. Kauno technologijos universitetas. Kaunas: Kauno technologijos universitetas.
44. Tijūnaitienė, R. ir Damkuvienė, M. (2010). Visuomenės dalyvavimo koncepcijos: teorinė prieiga. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, 1 (17), 125 – 132.

45. Valackienė, A. ir Žalnieriūnienė, E. (2015). Bendruomenės dalyvavimas savivaldos procesuose: vietos bendruomenės atvejo analizė. *Tiltai*, 2, 21 – 38.
46. Walker, G. B., Daniels, S. E., (1997). Collaborative public participation in environmental conflict management: An introduction to five approaches. In S. L. Senecah, (Ed.), *Proceedings of the Fourth Biennial Conference on Communication and Environment*. Syracuse, NY: State.

Teisės aktai:

47. Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija. 2012. *OL*, 2010 03 30, C 83/391.
48. Europos vietos savivaldos chartija. 1999. *Valstybės žinios*, Nr. 82-2418.
49. Lietuvos Respublikos Konstitucija. 1992, *Valstybės žinios*, Nr. 33-1014.
50. Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymas. 1994. *Valstybės žinios*, Nr. 55 – 1049. (*Suvestinė redakcija nuo 2016-11-16 iki 2016-11-30*).
51. Lietuvos Respublikos Viešojo administravimo įstatymas. 1999, Nr. VIII-1234 .
52. Lietuvos Respublikos Peticijos įstatymas. 1999. *Valstybės žinios*, Nr. 66-2128.
53. Lietuvos Respublikos Savivaldybių Tarybų rinkimų įstatymas. 1994. *Valstybės žinios*, Nr. 53-996.

ANKETA PAGĖGIŲ SAVIVALDYBĖS GYVENTOJAMS (PAVYZDYS).

Kauno technologijos universiteto, Socialinių, humanitarinių mokslų ir menų fakulteto, Viešosios politikos magistro studijų programos studentė Ligita Kazlauskienė atlieka tyrimą (apklausą) tema: „Piliečių dalyvavimas sprendimų priėmimo procese Pagėgių savivaldybės institucijose“, kurio tikslas – išsiaiškinti gyventojų nuomonę šia tema. Atsakymai bus panaudoti rašant baigiamąjį magistro projektą tema: „Piliečių dalyvavimas sprendimų priėmimo procese: Pagėgių savivaldybės atvejis”.

Perskaitykite klausimą ir visus jo atsakymų variantus. Jums priimtina(ų) atsakymo variantą(us), pažymėkite.

1. Jūsų lytis:

- Moteris
- Vyras

2. Jūsų amžius:

- 18-29
- 30-39
- 40-49
- 50-59
- daugiau nei 60

3. Jūsų gyvenamoji vieta:

- Pagėgių mieste
- Kita Pagėgių savivaldybės gyvenvietė, kaimas

4. Jūsų užsiėmimas:

- studentas (-ė)
- darbuotojas (-a)
- namų šeimininkas (-ė)
- bedarbis (-ė)
- pensininkas (-ė)
- kita

5. Jūsų išsilavinimas:

- vidurinis
- aukštesnysis
- nebaigtas aukštasis
- aukštasis
- pagrindinis

6. Kaip manote, ar būtinas piliečių dalyvavimas savivaldybės veikloje priimant sprendimus?

- būtinas
- nebūtinas
- neturiu nuomonės

7. Jūsų nuomone, kokie metodai turėtų būti naudojami siekiant įtraukti piliečius į sprendimų priėmimą? (galite žymėti daugiau nei vieną variantą)

- informaciniai pranešimai, supažindinantys piliečius su vykdoma veikla
- bendruomenių ar kitų nevyriausybinų organizacijų judėjimai
- vietos valdžios susitikimai su piliečiais ir tarpusavio bendradarbiavimas
- piliečių dalyvavimas posėdžiuose
- atviros diskusijos tarp gyventojų ir vietos valdžios
- rengiamos konferencijos

kita.....

8. Kaip Jūs vertintumėte skalėje nuo 1 iki 5 balų (prie teiginių užrašykite Jums priimtina variantą):

	1 labai blogai	2 blogai	3 vidutiniškai	4 gerai	5 puikiai
Savivaldybės ir gyventojų tarpusavio bendradarbiavimą					
Informacijos, apie piliečių teisę dalyvauti priimant sprendimus Pagėgių savivaldybėje, sklaidą					
Seniūnijų pagalbą įsitraukiant į savivaldybės svarstomus klausimus					
Pačių piliečių aktyvų dalyvavimą svarstant savivaldos klausimus					
Savivaldybės teikiamą informaciją apie priimamus sprendimus					

9. Kurios iš savivaldybės veiklos sričių Jums yra svarbios? (pažymėkite visus Jums tinkančius atsakymus)

- Viešojo transporto organizavimas
- Kelių, gatvių priežiūra, apšvietimas
- Sveikatos priežiūros paslaugos
- Švietimo ir ugdymo paslaugos
- Socialinės paslaugos
- Teritorijų planavimas
- Leidimų, licencijų išdavimas
- Komunalinės paslaugos (šilumos, geriamojo vandens tiekimas, nuotekų šalinimas, atliekų tvarkymas, pastatų administravimas)
- Viešųjų erdvių (dviračių takų, parkų, skverų ir kt.) įrengimas ir priežiūra
- Kultūros paveldo priežiūra

Kita.....

10. Jus dominančią informaciją apie savivaldybės veiklą ir priimamus sprendimus gaunate iš:
(pažymėkite visus Jums tinkančius atsakymus)

- Savivaldybės internetinės svetainės
- Skelbimų lentų
- Savivaldybės darbuotojų
- Savivaldybės politikų
- Seniūno
- Žiniasklaidos
- Socialinių tinklų (facebook, twitter, twoo ir kt.)
- Kaimynų, pažįstamų

Kita

11. Ar Jums pakanka informacijos apie tai, kokiais būdais Jūs galite dalyvauti sprendžiant vietos reikalus?

- Taip
- Ne
- Nežinau

12. Ar Jums pačiam (-iai) teko: (pažymėkite visus Jums tinkančius atsakymus)

- Teikti savivaldybei prašymą, skundą, pasiūlymą (ir elektroniniu būdu)
- Išsakyti savo nuomonę vietos gyventojų apklausoje
- Dalyvauti savivaldybės organizuotose konsultacijose, diskusijose
- Išsakyti savo nuomonę socialiniuose tinkluose (facebook, twitter, twoo ir kt.)
- Dalyvauti susitikimuose su vietos valdžios atstovais
- Dalyvauti svarstymuose dėl teritorijų planavimo
- Asmeniškai susitikti su meru, tarybos nariu
- Asmeniškai susitikti su savivaldybės darbuotoju, seniūnu
- Dalyvauti savivaldybės tarybos komisijų, komitetų posėdyje
- Dalyvauti savivaldybės tarybos posėdyje
- Neteko

13. Jūsų nuomone, kodėl piliečių dalyvavimas sprendimų priėmime naudingas valdžiai? (pažymėkite visus tinkančius atsakymus)

- striprina pasitikėjimą valdžia, padeda reguliuoti konfliktus
- priimami tikslesni ir vertingesni sprendimai
- gaunama papildoma informacija apie piliečių poreikius ir interesus
- piliečiai tampa valdžios vykdomų sprendimų dalimi

14. Kaip Jūs galvojate, kodėl piliečių dalyvavimas naudingas piliečiams? (pažymėkite visus tinkančius atsakymus)

- nes tai yra galimybė daryti įtaką priimamiems sprendimams
- piliečiai pasijunta galintys kontroliuoti tai, kas vyksta savivaldybėje
- tai mažina piliečių nepasitikėjimą vietos valdžia
- atsiranda galimybė geriau suvokti ir įvertinti valdžios galią

- skatinamas piliečių ir valdžios dialogas

15. Kaip manote, ar gyventojai pakankamai aktyviai dalyvauja vietos viešųjų reikalų sprendime?

- Taip
 Ne
 Nežinau

16. Jei manote, kad gyventojai dalyvauja nepakankamai aktyviai, nurodykite priežastis: (pažymėkite visus tinkančius atsakymus)

- Neturi laiko
 Nepakanka informacijos apie dalyvavimo galimybes
 Gyventojai netiki, kad jie gali daryti įtaką savivaldybės sprendimams
 Trūksta pačios savivaldybės iniciatyvos
 Iš savivaldybės nepakanka bendradarbiavimo ir grįžtamojo ryšio
 Sudėtingos procedūros dalyvauti priimant sprendimus
 Gyventojai bijo neigiamų pasekmių
 Gyventojams tai nerūpi

Kita

17. Kaip manote, ar seniūnijos turi įtakos aktyviam gyventojų įsitraukimui į savivaldybės reikalus?

- manau, kad turi
 manau, kad turi, bet labai mažai
 manau, kad neturi jokios įtakos
 seniūnijos įtaka nepadės, jei piliečiai patys nerodys iniciatyvos
 nežinau

18. Jūsų nuomone, kuriuose savivaldybės veiklos srityse būtų naudingas aktyvus gyventojų dalyvavimas priimant sprendimus? (pažymėkite visus tinkančius atsakymus)

- švietime
 kultūroje
 socialinėje paramoje
 sveikatos apsaugoje
 jaunimo reikaluose
 vaiko teisių apsaugoje
 sporto reikaluose
 aplinkos apsaugoje

Ačiū už atsakymus

Anketa Pagėgių savivaldybės tarybos nariams, savivaldybės institucijų ir seniūnijų specialistams (pavyzdys).

Kauno technologijos universiteto, Socialinių, humanitarinių mokslų ir menų fakulteto, Viešosios politikos magistro studijų programos studentė Ligita Kazlauskienė atlieka tyrimą (apklausą) dėl piliečių dalyvavimo priimančiais sprendimais Pagėgių savivaldybės savivaldos institucijose. Apklausos rezultatai bus panaudoti rašant baigiamąjį magistro projektą “Piliečių dalyvavimas sprendimų priėmimo procese: Pagėgių savivaldybės atvejis”.

Prašyčiau trumpai atsakyti į kelis klausimus, susijusius su piliečių dalyvavimu vietos savivaldoje.

Jūsų užimamos pareigos

1. Ar piliečių įtraukimas į viešojo valdymo procesus yra svarbus vietos savivaldos institucijų prioritetas?

.....
.....

2. Kokiais būdais piliečiai dalyvauja sprendimų priėmimo procesuose Jūsų įstaigoje (organizacijoje)?

.....
.....

3. Dėl ko piliečių dalyvavimas viešajame valdyme yra naudingas?

.....
.....

4. Kokios yra pagrindinės kliūtys piliečių dalyvavimui savivaldybės reikaluose?

.....
.....

5. Kokiose srityse gyventojų dalyvavimas būtų labiausiai naudingas?

.....
.....

6. Kaip seniūnijos galėtų padėti piliečiams aktyviau įsitraukti į viešojo valdymo procesus ?

.....
.....

Ačiū už atsakymus